

חוסה רחנצ'ר

אלי נצוב

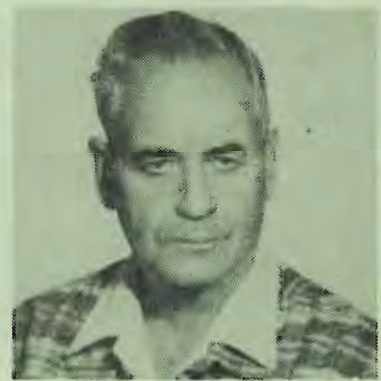
ד'ס'ה קן קסט

טובה נחמאני

יחיזה סרז

אז'י כהן

פּרָהִי הַיִּים 3.00

הוצאה ארכיון קבוצת חצור

אביב 1988

אלי נדיב

(שטיפטר)

אלי הסבים מצד אמא ומצד אבא באו מהכפרים שבסביבת לבוב שבגליציה. הם היו איכרים. אני זוכר מילדותי בית כפרי שהיינו באים אליו לבלות את הקיץ. הסבים כבר לא גרו שם אבל נשאר בית עם ריצפת חימר: בקתה מעץ, גג מקש. הסבים דברו ביידיש. לכל אחד מהסבים היו ששת ילדים. כאשר כל המשפחה התרכזה בלבוב היו לי המון דודים ודודות וכולם עסקו בחיטות. גרנו בחצר גדולה מוקפת מבנה של שתי קומות ומאוכלס כולו ביהודים. היו לי גם דוד בעל מאפיה ודוד אחד שהיתה לו חנות פירות. כל היתר, בצורה זו או אחרת, עסקו בחיטות. אבא היה חייט-בעל מקצוע טוב והיה מנהל של מתפרה ענקית: שלש מאות מכונות תפירה!

הם תפרו מדים למשטרה ולצבא, לנהגי החשמליות, עבור העיריה, וכו', עד שבאו גזירות אנטישמיות ולאט לאט פסקו ההזמנות. המפעל אז פשט את הרגל. עברו לעבודה באיזה מרתף עם עשרים מכונות, ושוב פשטו את הרגל. אבא נשאר עם שתי מכונות תפירה ועבד בבית בו גרנו. בתקופה הזאת נעשינו עניים מאד. לא היה כסף לקיום. אבא היה קונה בגדים ישנים, בעיקר מעילים, הופך אותם, פורם, מחדש ומוכר אותם בשוק כחנות של דוד שלי.

??? בן כמה היית אז ?

אלי בערך בגיל עשר. (נולדתי ב-1920). היינו ששה ילדים בבית. נולדו ארבע בנות - אחת אחרי השניה. הפרש הגיל בין האחיות היה של שנתיים לאחר זאת עברו שבע שנים ואז נולדתי אני.

האיזור בו גרנו היה איזור פרולטרי מובהק. כולם היו פועלים במצב כלכלי ירוד ביותר. למעשה, כל המשפחה שלי, איכשהו, היתה קשורה במפלגה הקומוניסטית. אחותי הגדולה, שהתבגרה כשהיינו במצב טוב יחסי, הלכה לביה"ס, עשתה בגרות, הצטרפה להשוה"צ, ועלתה ארצה לקיבוץ עין-שמר (1924).

??? איך היא הגיעה דוקא להשוה"צ ?

אלי דרך הגמנסיה. תלמידים רבים השתייכו להשוה"צ. זאת היתה החברה שלה. אחות אחרת היתה פעילה במפלגה הקומוניסטית. יש לה היסטוריה עשירה של פעילות במחתרת. מספרים עליה שבחוליה אליה השתייכה התגלתה מלשין (כנראה נשתל ע"י המשטרה). הוא הלשין עליהם, וחברים רבים נפלו בפח. לכן הוחלט להוציא אותו להורג. הוא הוזמן לטייל על שפת הנהר עם אחותי (קצת חוזר אחריה), ושם נרצח ונזרק לנהר. החוליה נאסרה, כחמישה עשר איש, והיה משפט גדול מאד. אחותי נידונה לשלש שנות מאסר וכל היתר לפרקי זמן שונים. תוך כדי המאסר הכריזו על שביתת רעב, ואחותי כמעט מתה בשביתה שנמשכה זמן רב. לאחר שהיא שוחררה היא הוכנסה לרשימה השחורה של המשטרה, ולפני כל חג של הפועלים או הפגנה מתוכננת היו עורכים אצלנו חיפוש ואוסרים אותה למספר ימים. לפעמים היתה מצליחה להמלט. זו היתה שגרת החיים בבית: נקישות השוטרים בדלת, חיפושים, מאסרים וחוזר חלילה. כשהגעתי לגיל שלוש עשרה הצטרפתי ל"פיונרים" - לנוער הקומוניסטי. בינתיים הוחלט, שבגלל הרדיפות חייבת אחותי לעזוב את פולין. הגיס שלי מהארץ הגיע לפולין, התחנן אתה באופן פיקטיבי (לאחר שהיה כבר נשוי לאחותי הראשונה), והביא אותה ארצה. היא היתה בכרכור עד ליום מותה - לפני שנתיים).

??? המשיכה להיות קומוניסטית?

אלי לא. בארץ היא גמרה עם זה. ואני - בגיל שלוש עשרה, הפסקתי ללמוד. גמרתי שבע כיתות של ביה"ס העממי והלכתי לעבוד. המשכתי ללכת ל"פיונרים".

??? הפסקת ללמוד בגלל התנאים הכלכליים?

אלי בודאי. הייתי חייב לעבוד לשם קיום. עבדתי במשרד של משלוחים, רוב העובדים נמצאו בחוץ בתחנת הרכבת, במחסנים, ואני נשארתי שעות רבות לבדי במשרד כדי לקבל הודעות, בקשות וכו'. היתה שם מכונת כתיבה ואני ניצלתי את זה להדפסת כרוזים בסטנסלים, שהיו אח"כ מפזרים אותם ברחובות. פעם אחת מצאו בעלי הבית שלי במכונת הכתיבה סטנסל כזה, שטרם הספקתי להוציאו. פוטרתי מהעבודה. מדי פעם נעצרתי בזמן הדבקת כרוזים. חקרו אותי, הכו אותי - הייתי במשטרה הרבה פעמים. כאשר הייתי בן חמש עשרה החליטו הורי, כפי שהחליטו לגבי אחותי, שכדאי להוציא אותי מהבית ולשלוח אותי ארצה.

??? הבית היה דתי, מסורתי?

אלי הדתיות שלהם התבטאה ביום הכיפורים בבית-הכנסת. אמא היתה מוציאה כלים חדשים לפסח. היה לנו בית חילוני בהחלט. לארוחת בוקר הייתי מקבל סנדויץ עם שינקה (בשר חזיר).

בגיל חמש עשרה שלחה לי אחותי מעין שמר כסף לכרטיס. נסעתי ברכבת לרומניה, שם עליתי על אונייה והגעתי ארצה לעין-שמר.

??? דרך אגב, איך הגעת מ"שטיפטר" לנדיב ?

אלי זה פשוט פירוש השם. "שטיפטר" בגרמנית זה נדבן.

??? אתה הגעת לעין שמר בן חמש עשרה כקומוניסט, אבל גם כנער חולה.

אלי היתה לי נטיה לשחפת. הייתי בטיפול ע"י פקוח רפואי שהיה על יד בית הספר. היו שולחים אותי לסנטורים וכו'. כאשר הגעתי לעין שמר היה משקלי חמישים ושנים קילו ואחרי חצי שנה היה משקלי שבעים קילו. בעין-שמר המחלה חלפה לגמרי.

??? המשכת להיות קומוניסט, לא נתפסת לציונות?

אלי בהשקפתי הייתי קומוניסט. הציונות נראתה כהשקפה לאומנית ריאקציונית. כך חשבתי בהיותי בפולין. השתיכתי למה שהיה מכונה "עולם המהפכה, עולם המחר" - כאשר הגעתי לעין-שמר (1935) הכונה היתה שאצא ללמוד במוסד החינוכי במשמר-העמק. עברית לא ידעתי. זה היה גם אמצע שנת הלימודים לכן לא יצאתי ללמוד והתחלתי לעבוד בפרדס עם הגיס שלי, שהיה פרדסן. זאת היתה תקופה של הרכבות, טיפולים והשקיה. כל זה מצא חן בעיני. מלימודים הייתי כבר מנותק שנתים, לכן החלטתי שאני ממשיך בעבודה בפרדס. נשארתי בעין שמר אצל אחותי הבוגרת. האחות השניה היתה בכרכור, שם התחתנה עם אחד מאנשי כרכור שאח"כ נרצח במאורעות (1938). ב-1936 נולד בן לאחותי בכרכור. נאחרי עבודתי בפרדס הייתי לוקח חמור ונוסע לעזור לה לכבס חיתולים. כיבסנו בדוד על מדורה... בינתיים ניסיתי ליצור קשר עם קן חדרה.

??? מה קרה לקומוניזם שלך?

אלי התחלתי להבין שהקומוניזם בארץ זה משהו אחר מאשר בחו"ל. התחלתי להתעניין בהשוה"צ. הייתי במספר פעולות בקן חדרה.

??? פגשת שם את יענקלה נחתומי?

אלי פגשתי את יענקלה ואפילו לנתי אצלו בבית. הוריו כמעט וגרשו אותי... באפריל 1937 הגיע הגרעין של א"י ג' ממסמר העמק לראשון-לציון. כעבור חודשים, כאשר היה חוסר עבודה, שלחו פלוגת עבודה לקבוץ עין-שמר. הצטרפתי לפלוגה הזאת וכאשר הם גמרו באתי אתם לראשון. הייתי קצת צעיר מהם, אבל הצטרפתי אליהם. בראשון הגענו יחד שלשה חברים - יעקב מרקמן (אשל), אריה גרינשטיין ואני. מקום לגור לא היה. אמרו לי: "קח גרזן, לך לחולות ותכרות לך עצים לסוכה". הלכנו מספר חברים, כרתנו עצים, סחבנו על הגב ובנינו סוכות למגורים. בעבודה לא היתה לי כל בעיה כי היתה לי הכשרה טובה בכל עבודות הפרדס. מהר מאוד השגתי עבודה והייתי בין הבודדים בקבוץ שעבד כל הזמן. רוב החברה השתוללו כל הזמן בחצר הקבוץ מחוסר עבודה. התרוצצו, הפכו אוהלים. אז מספר העובדים לפרנסתנו היה קטן מאד. היו גם ארבעת עובדי התע"ש במחלת: יעקב אשל, יגאל מרגלית, אליהו ארבל וזכירו -

??? רגע, אנחנו ב-1937 עד להתגיסותך לבריגדה 1942 - חמש שנים - החברה לא רק השתוללו ...

אלי היינו שלשה אליעזרים בקבוץ (מתוך שלושים חברים). לכל אחד נתנו איזה שהוא כנוי. אני הייתי הקטן והירוק וקראו לי "גזר". היות ואני באתי הרבה במגע עם הפועלים במושבה ועבדתי במקומות שונים, ידעו שלקבוץ שלי קוראים קבוץ ג' וחשבו ש"גזר" זה שם הקבוץ. בפרדסים עבדתי יומית כפועל לשכה ואח"כ קיבלנו לעיבוד פרדס קטן של נהג "דרום יהודה". בינתיים היה מקרה ובפרדס גדול, "פרדס כספיי", היתה התנקשות בפועלים שעבדו שם: שלשה פועלים תימניים נחטפו ע"י כנופית ערבים, הובילו אותם רחוק (ע"י יהודיה) ורצחו אותם שם. זה גרם לבהלה גדולה במושבה. אף יהודי לא היה מוכן ללכת לעבוד שם. לכן קבלנו את העבודה בלעדית ואני הייתי מרכז הפרדס של 150 דונם. יצאנו לשם עם הרבה נשק בלתי ליגלי ועם שני נוטרים ליגליים-וכך עבדנו את הפרדס זמן רב. כמעט כל הזמן עבדתי בפרדס פרט לתקופה קצרה שבה עבדתי בבית חרושת "בירה": בישלתי את החומר שממנו עשו את ה"מאלט" - הבירה השחורה. אבל זאת היתה תקופה קצרה מאד. התחנתלי, נולדה ניבה, קמה משפחה. אז התחילו הגיוסים לצבא הבריטי. בהתחלה היתה התנדבות בישוב והיו ויכוחים אם זו מלחמה שלנו או לא. דובר על "דפיטיזם מהפכני" עד שפלו הגרמנים לצפון אפריקה. אז סוכם בתנועה, שלא מתקבל על הדעת שלא נלחם במלחמה שהיא בגורלנו; לא רק העם היהודי באירופה - גם הישוב בארץ. הוחלט בתנועה על גיוס מאורגן. השאלה היתה: אין מתגייסים? על ידי התנדבות או לפי הכרעת הקבוץ? היו הצעות של הגרלה וכו'. בהתחלה תלו רשימה לראות מי מתנדב - וכל בחורי הקבוץ נרשמו - בסופו של דבר סוכם שהקבוץ יקבע את שליחו. לפי איזה קריטריון קובעים את השליח? היה ברור שהמושבים ביותר בקבוץ ייצגו את הקבוץ בנאמנות ויחזרו הביתה.

??? ואין מושרש כמו אב...

אלי זה היה אחד הקריטריונים. בין שלשת המגויסים אחד צריך היה להיות הורה. הפור נפל עלי. קשה לומר שהתלהבתי. גם מבחינה פוליטית הייתי קצת פציפיסט וקשה היה להפרד מילדה בת חצי שנה. אח"כ התברר שהפרידה היתה ארוכה מאד: שרתנו שלש שנים בארץ בתפקידי שמירה על שבויים, מתקנים צבאיים, מחסנים וכו'. אח"כ הוקמה הבריגדה והתקבלה תביעת המוסדות שנלחם בגרמנים. היינו בחזית איטליה והיו לנו קצת מלחמות ממשיות. את סיום המלחמה חגגנו בצפון איטליה. אז עברנו לארצות השפלה, הולנד ובלגיה, בתפקידי הדרכה צבאיים.

(מתוך מכתבים מהבריגדה בבלגיה 9.45)

"... בכל מקום שרידי בנינים ואוצרות אמנות. הכל עלוב. והעלוב ביותר, המדוכא ביותר הוא השריד הקטן, שנייאר מבני עמנו. הם כמעט אבדו את צלם האדם. הם עצמם אינם מאמינים כבר בקיומם. בעיניהם - כל התקופה הזאת היא איננה מציאות - זה חלום זוועות, שבמציאות אין לו כל שחר... ויש רצון להושיט עזרה..."

"... הגיעו שמועות שבקרום יעבירו אותנו לגרמניה. קשה מאד יהיה להפגש עם הפרצופים הנתעבים האלה - בכל פינה למצא את הזכרונות הטריים עדיין של יהדות שהיתה, והפכה לחורבן..."

ניסינו לעזור לשקם את הצבאות ולאמן את המקומיים. השתלכנו בנושא ה"כריחה". שלחנו שליחים, פגשנו פליטים, נכנסנו למחנות, ריכזנו אותם במחנות שלנו, נתנו להם מהציד שלנו מהמזון וכו'. עשינו פעולות שעזרו להם לעלות ארצה. באחד המחנות פגשתי חברים מהקן של מרים בפולניה. עסקנו באירגון העליה, חיפשנו ילדים יהודים במנזרים. נתקלנו בקנים תנועתיים שהתחילו להתארגן מחדש. כתום ארבע שנים חזרתי ארצה (1946) לילדה בת חמש, שלא הכירה אותי. זה לא היה פשוט, היא צעקה "אתה לא אבא שלי..." לך מפה!
כשחזרתי מהצבא סוכם שיוצאים ליסור (חצור)... אני מוכרח לציין שההכרעה לעזוב את גבולות ולקבל את ההצעה להתישב ביסוד - עברה מעלי.

הייתי פחות מעורב מאחרים בכל הסיפור הזה. חזרתי הביתה מעולם אחר לגמרי... הגעתי לאחר ההכרעה... בסה"כ הנושא הזה של החלפת היעדים בהתישבות, העסיקה אותי מעט מאד, צריך היה להתחיל להקים משק... שבועים לאחר שהגעתי לראשון כבר נשלחתי ליסור (חצור) לרכז את הפרדס. היה לנו שם בסה"כ 500 דונם ומזה 150 דונם היה פרדס: פרדס א' (נוביק) וכהן. פרדס ב' וג' היו שיכים לערבים. כל האדמות מערבה ודרומה היו של הערבים, מזרחה היה הצבא הבריטי, ורק השטח הצפוני היה לרשותנו. הפרדסים היו מוזנחים מאד, צריך היה לשקם אותם, לחדש את הנוף, לגזום. בהתחלה יצאנו שלשה חברים (משה נחתומי, אברהם ויזל ואני) יום יום לעבוד בפרדס ולפנות ערב חזרנו לראשון. אחרי כשבועים שיפצנו את בית האריזה בפרדס א' ועברה לשם פלוגת חברים מראשון. גרנו כולנו בתוך האולם הגדול של בית האריזה. כמטבח וחדר אוכל שמשה המרפסת של המבנה. היו הרבה יתושים ובעיות תברואה אחרות ומעל לכל מיטה היתה "כילה" - הגנה בפני היתושים, ששמשה גם כ"חדר הלבשה" לחברות כשקמו בבקר.

??? שטח בית האריזה לא היה מחולק בכלל ע"י מחיצות כלשהן?

אלי לא. היה אולם אחד גדול. היו 10 מיטות בכל צד, ליד הקירות. הפלוגה היתה פחות או יותר קבועה, בתקופה הראשונה, והתפתח הווי מקומי: ארוחת הערב נמשכה הרבה זמן; קשקשנו, שוחחנו, שרנו... עדיין לא עלינו על הגבעה. התקשרתי למקום. כל זה היה מקום ההתישבות שלנו. כשהיינו בחצור שנה וחצי התחילה המלחמה, פונו הילדים. ושוב פרידה מהמשפחה, מניבה ותלמה (בת חצי שנה). מרים היתה שיכת לצוות עזרה ראשונה כך ששנינו נשארנו בחצור. אמרנו לניבה, בת החמש, לשמור על תלמה. רק כעבור מספר שבועות יצאה מרים לקנות בחולון. במשך שנים רבות המשכתי לעבוד בפרדס ובמסגרת זו התחילה גם הפעילות שלי ב"תנובה אקספורט", הייתי חבר ההנהלה במשך כמעט ארבעים שנה. בקרוב תהיה ועידה ותבחר הנהלה חדשה. ביקשתי שיחליפו אותי. הפעילות הזאת היתה בנוסף לעבודתי בפרדס, שנמשכה עד 1956 כשיצאתי לקורס רכזי משק. (חצי שנה בעין-חרוד, עדיין לא היה קורס ב"רופין") - אחרי חצי שנה חזרתי רכז משק "מדופלם"... גמרתי ריכוז משק ומאז אני מתגלגל בין תפקידים כלכליים לבין עבודה בענף. הקפדתי על כך שמדי תקופה אחזור לענף. זה הפך לשיגרת חלי.

??? נחזור קצת לתקופת ראשון - איך זה היה לבוא ממשק כמו עין שמר ל"מחנה קיץ" כמו א"י ג' ?

אלי דוקא אהבתי את זה. זה היה קרוב ללבלי. הייתי יותר צעיר מיתר החברים. בקבוץ חגגו לי את יום הולדת שמונה עשרה - היתה לי הרגשה שאנחנו מתחילים ליצור דבר חדש וזה מצא חן בעיני.

??? גמרת את הלימודים בגיל שלש עשרה, שנתיים עבודה בפולין, ומגיל חמש עשרה עבודה קשה בארץ. הגעת ארצה מבלי שידעת עברית, לא היית בחברת נוער או באולפן, איך רכשת את כל הידע הרב שיש לך ?

אלי ב"אונברסיטאות של גורקי" - החיים. גם היום אינני פרופסור בכלכלה, ואפילו לא בחשבון. מסתבר שאין צורך בכל הטכניקות המפורטות. הייתי בקורס של מרכזי משק חצי שנה, היו לי מספר השתלמויות וימי עיון בענף הפרדס, קורס מנהל של שלשה חודשים בנתניה, פשוט אין לי השכלה פורמלית. ולא פורמלית - אלו החיים. קוראים, מתעניינים, שומעים. נפגשתי בשטח עם חברים שסיימו לימודים אקדמיים. היה די קשה להתמודד, אבל יש שיטות שונות, איך, בכל זאת, לתפקד ולהעזר באנשים שמתמצאים בתחומים מסוימים, כאשר אתה פועל בשטח עצמו. אחרים עושים בשבילך את העבודה הטכנית, ואתה מחליט על הצעדים הבאים.

??? השאלה האחרונה והארוכה ביותר - חצור היום והעתיד אשר לפנינו -

אלי ישנן בעיות. קודם כל אוביקטיביות. המצב הכלכלי והחברתי בארץ. אלו שהקימו את המדינה לא זה היה החלום שלהם. להבדיל, אלף אלפי הבדלות, גם לנו ישנן בעיות. כמה וכמה חלומות קיבלו הסבה בדרך. נשארה השאלה של הפירמידה ההפוכה. האינטרס האישי נעשה חשוב יותר מכל. המימוש העצמי, כל הדברים האלו קודמים לבעית הקבוץ, וישנה אינרציה לכיוון הזה. וזה מדאיג. יצא לי לעסוק בתפקידים כלכליים בקבוץ (למרות שלא היה זה הכיוון שרציתי בו). במשך כל השנים האלה חשתי שאנחנו נוהגים במדיניות של בת יענה. לא מוכנים לראות שני צעדים קדימה. כאשר חזרתי לאחר שש שנים בפעילות במשקי הדרום, הוזמנתי ע"י רכז המשק דאז לחוות דעתי על המצב במשק. ההרגשה בקבוץ היתה אז די טובה מבחינת התבססותנו. ואני ציינתי מספר דברים מדאיגים. לא רצו לראות את זה. אח"כ הייתי שוב בתפקיד במשק, ביקרתי באמן ששוב הדאיג אותי, מבחינת חוסר השיקול לגבי אלו פירות יניבו ההשקעות. דברתי על כך, אך שוב לא רצו לשמוע. הקבוץ עצם את עיניו בצורה מאד מוחלטת כאילו היתה התגוננות בפני מה שמסתמן במציאות. העניינים בינתיים התדרדרו.

??? אתה יכול לציין באופן ספציפי מה היתה הביקורת שלך?

אלי מה אמרתי אז? הריביות היו גבוהות מאד, עלות הכסף היתה יקרה מאד. במשך עשר השנים האחרונות, המשק, פיזית, לא הוסיף שום דבר. ההכנסות היו שונות, אבל המפעל והענפים נשארו באותו מצב.

??? אתה מתכוון בדונמים, בטונות...

אלי באופן פיזי יצרו את אותם הדברים. הסכומים, במחירים, עלו או ירדו אבל בטונות של יציקה, של תפוזים, כותנה וכו' לא השתנה. הקבוץ באותה תקופה גדל במאה אנשים. כלומר, צריך היה לקיים עוד מאה איש. התנאים של הייצור היו יותר טובים, אבל פחות ריווחיים (בגלל הריבית וכו').

כאשר הרגשתי בזה, התחלנו קצת לחסוך ולקצץ - אבל זה איננו פתרון. מעט מאד אפשר לחסוך, אם רוצים לשמור על רמת חיים סבירה פחות או יותר. הדרך היחידה להרוויח יותר, זה לעבוד יותר ולייצר יותר.

טובה נחתומי

(ברגר)

טובה (הגעתי לחצור עם חברת הנוער ההונגרית "ליחיעם" ביולי 1949). הונגריה היתה עד לפלישה הגרמנית (19 במרץ '44) כעין אי, שהיהודים לא גורשו ממנו. המחלת לא היתה מזוינת כהכנה להתקוממות, אלא ערוכה כתנועת הצלה. עם בוא הצבא האדום ושחרור הונגריה, קמה שוב התנועה כתנועת נוער ציונית חלוצית. אנחנו היינו אז עדיין ילדים צעירים מאוד. אני הייתי "בעקיפין" חברת תנועה, בזכות אחי שהיה מראשי המחלת. הוא היה חבר השומר הצעיר משנות ה-40 והוא האח היחידי מבין חמשת האחים שהיו לי, שנותר בחיים. הוא כיוון אותנו, אותי ואת אחותי, לתנועה וע"י כך הציל אותנו לאחר הפלישה והכיבוש הגרמני.

??? התנועה לא היתה במחלת?

טובה התנועה היתה במחלת במשטר הפשיסטי של הורטי. חברי התנועה נאסרו והיו מזהים כקומוניסטים יהודים. משטרו של הורטי היה משטר פשיסטי מובהק: איסור חופש הדיבור והפירסום, בחי הכלא היו מלאים עם מתנגדי המשטר. לאחר המלחמה, בשנות 49 - 45 היתה התנועה חוקית עד משפט רייק, שהיה בו הסתה אנטי ציונית ויהודית. לאחר מכן ירדה שוב למחלת. בארבע השנים האלו הלכה התנועה והתעצמה. ב-52 כאשר הגיע מאיר יערי להונגריה לסמינר מדריכים, היו בתנועה כאלף שומרים. היא היתה מאוד פופולרית ומקובלת, במיוחד על רקע השואה. (לא רק התנועה שלנו - גם "דרור-הכונים" וכל יתר התנועות). אני הייתי בשכבת צופים בוגרים, היו לנו הכשרות וקנים. בבודפשט היו 5 - 4 קנים של התנועה. ב-49 נאסרה התנועה: כל התנועה הציונית הפכה להיות לא ליגלית.

??? מה היתה ההנמקה?

טובה התבצעה אז מעין הפיכה קומוניסטית. עד אז היו בחירות דמוקרטיות והמפלגה הקומוניסטית קיבלה בסך הכל 19%. היתה גם מפלגה סוציאל-דמוקרטית גדולה ומפלגת איכרים. ב-48 השתלטה המפלגה הקומוניסטית (רקושי וכו') על הממשלה, קמה דיקטטורה פרולטרית או כפי שקראו לזה "דמוקרטיה עממית". ברגע זה ירדה התנועה למחלת. היתה החלטה בהנהגה הראשית להעלות את כל מי שהגיע לגיל 15. מבצע העליה היה במחלת. הובילו את הצעירים האלה לגבול הסלובקי. בסלובקיה היתה התנועה עדיין מותרת והיא קבלה את כל אלה שהבריחו את הגבול. היו לנו מבריחים מקצועיים, שקבלו הרבה מאוד כסף. הם העבירו אותנו על דוברות דרך הדנובה, או ברכבות, והיו לנו אנשי קשר. ספורה של התנועה הסלובקית זה פרק שעוד צריך לספר במיוחד. זה פרק מופלא של יהדות צ'כיה וסלובקיה שקיבלו המוני בני אדם מבלי להכיר אותם, הלינו והאכילו את כולם. הם מסרו לנו את ההכשרות שלהם ואת בתיהם. מסלובקיה עברנו לוינה, לאיזור (הצבא) האמריקאי. (באותו זמן בוינה היו ארבעה איזורי כיבוש). אחותי ואני לא הגענו יחד עם הגרעין, אלא כבודדות. ההורים שלנו לא הסכימו שנעלה, לכן אמרנו שאנחנו הולכות לתיאטרון. משם כבר לא חזרנו הביתה. אמר, ז"ל, היתה אז לאחר ניתוח ונוסף לכך כבר היה ברור, שארבעת האחים שלנו לא נשארו בחיים... בתנועה סוכם, שלא נצטרף לשום קבוצה אלא נעלה כבודדות. שתינו הגענו לעירת גבול בליילה והעלו אותנו על דוברת. קבלו אותנו שתי נשים סלובקיות יהודיות, שהובילו אותנו לברטיסלבה לקבוצה שנמצאה כבר שם. קבלנו איזשהו ציוד, כי הגענו בחצאלת וחולצה בלבד, כפי שהלכנו כאילו לתיאטרון. בברטיסלבה היתה הקבוצה בהכשרה של התנועה. מברטיסלבה הגענו לוינה. שם היינו במרתף של בית חולים רוטשילד. היה שם ריכוז גדול של חברי התנועה. קצת טיילנו בעיר, אם כי מאוד נזהרנו לא להתפס. מוינה הגענו לזלצבורג. שם היינו במחנה ריכוז לשעבר וצריכים היינו להתארגן ליציאה לאיטליה. בכל מקום - היינו בתנאים מאוד קשים;

צפיפות, נסיעות במשאיות וכו'. איכשהו הגענו לאיטליה למחנה צבאי והתעכבנו זמן מה כי לא היתה אוניה. היינו מאוד מוטרדים מהעובדה שחלק מחברי הגרעין נמצא כבר בנגבה ולא רצינו להתעכב. הגרעין מנה קרוב למאה איש. עשינו שביתת רעב. איכשהו דיכאו את המרד והבטיחו להעלות אותנו מהר ככל האפשר.

??? נגד מי היה המרד?

טובה נגד אלה שקבעו את התור לעליה, שלא העלו אותנו מיד. אנחנו יצאנו באפריל והגענו ביולי. שלשה חודשים התגלגלנו במרתפים. בסופו של דבר עלינו על אוניה "עצמאות" והגענו לנמל חיפה. שם כבר שמענו שהגרעין בנגבה נמצא במצב קשה. עבדו קשה מאוד, הם הגיעו לנגבה לאחר מלחמת השחרור, הרבה נהרס שם והיו זקוקים להם ככח עבודה. לא התחשבו בהם כבפליטים, יתומים וכו'. בנגבה היו זקוקים לגרעין בכדי לחזק את הקבוץ. זייפנו את הגיל שלנו, על מנת להיות במעמד של חברת נוער, (מבחינת הגיל היינו על הגבול) והעבירו אותנו לקרית חיים, למחנה של עליית הנוער. הגיעו אלינו מהתנועה והיה ויכוח גדול אם נצטרף לקבוץ כגרעין או כחברת נוער. בסוף סוכם, שאנחנו הולכים לחצור כחברת נוער. היינו חמישים איש. מדוע הוחלט על חצור, אינני יודעת. אלישע שומרון ז"ל הגיע אלינו, עלינו על משאיות והגענו לחצור. זה היה באמצע יולי 49. באנו לחדר האוכל על הגבעה, ראינו את צלחות הפח, את ה"צבוריות"... אמרו שחיכו לבואנו, אבל מה שהגישו לנו לא היה במיוחד מרנין.

??? נעצור כאן ונחזור אל הילדות שלך. לבית הורייך. סבים, בית ספר, אחים.

טובה נולדתי ב-1932 בבודפשט. אבי בא ממשפחה חסידית מסטמר, שהגיעו מקרפטו-רוסיה. סבא היה ראש קהילה. אבא התייתם מאמו בגיל צעיר מאוד. לאחר שהוא התייתם, הוא הגיע לעיר הבירה ללמוד. הוא היה אדם משכיל וגם שומר מסורת. אמי ילידת טרנסילבניה, נמשם היא הגיעה להונגריה. הוריי היו דתיים אדוקים. יחד עם זה אמא למדה, דברה גרמנית וצרפתית. הם התחתנו בזמן מהפכת בלה קון ב-1919. אמא ספרה שלאחר החתונה כאשר הם יצאו מבית הכנסת המהפכנים תלשו לה את העגילים. הורי לא ידעו שנים של שקט ושלוה. מראשית חיליהם המשותפים היו מהפכות ומלחמות. רחל ואני, היינו בנות הזקונים, היו להורי חמישה בנים. בין האח הצעיר וביני יש מרחק של שמונה שנים. לאחר שנולדתי באה עוד בת. בהפרש של שנה ורבע. היינו שתי בנות צעירות להורים מבוגרים. אבא היה סגן המנהל של חברת הביטוח "פניקס". היו לו הרבה מאוד נסיעות. רק בשבתות היה נמצא בבית.

כאמור, הבית היה בית דתי, הבנים למדו תורה אצל בחור ישיבה ולא כל כך התלהבו מזה, אבל כך נהגו אצלנו בבית. הבית היה דתי אבל פתוח. לא היינו עשירים. היינו משפחה גדולה ואבא היה מפרנס יחיד. היה משבר כלכלי קשה בכל העולם וגם בהונגריה. בשנות ה-30, עם עליית היטלר לשלטון, התחילו ימים קשים ליהודים. אמנם עדיין לא היו גרושים, אבל היו הגבלות כלכליות. הבנים לא יכלו ללמוד באוניברסיטאות, כולם למדו איזשהו מקצוע: נגרות, פרוונות, חשבונאות, בכדי להבטיח את הקיום. הבית היה תמיד פתוח וחס. החגים היהודיים נחוגו לפי המסורת היהודית. למרות כל הרדיפות לא התבישנו ביהדותנו, אפילו הפגננו את זה. בחג החנוכה דלקה חנוכיה בחלון הבית שלנו. הדיירים הגויים ידעו שאנחנו שומרי שבת. הם הדליקו אצלנו את האש. שמרנו על כל הגינובים, יחד עם זה היינו פתוחים להשכלה כללית. כאלה היו הילדים וגם ההורים. הורי היו אנשי העולם. ידעו מה מתרחש בכל מקום-ואז באה המלחמה.

??? איפה למדת?

טובה למדתי בבית ספר יסודי אורתודוקסי (אדוק) עד כיתה ד'.

??? שם למדו עברית?

טובה לא, רק הונגרית וגרמנית. אבל כאשר עברתי לגמנסיה "תרבות" (לאחר המלחמה), למדתי עברית. לפני המלחמה עוד הספקתי ללמוד שנתים בחטיבת הבינים, גם כן בבית ספר אורתודוקסי. בזמן המלחמה החסרתי שנה וחצי של לימודים. (כאשר הגעתי ארצה ידעתי כבר את השפה). ב-44 כאשר הגיעו הגרמנים נעלמו שני אחי - גוייסו לצבא ההונגרי. הם לא היו חילים, אלא יהודים שרצו לפני הטנקים הגרמנים לפוצץ מוקשים, כך, כנראה, מצאו את מותם. אח אחר נעלם ב"רכבת קסטנר". אנחנו לא ידענו דבר עד אשר אחי, שנשאר בחיים, היה באושוויץ ומצא את כל המסמכים. הוא, כנראה, נספה באושוויץ. גם אח נוסף נספה במחנות. פרטים איננו יודעים עד היום.

??? איך ניצל האח החמישי ?

טובה הוא היה בהשומר הצעיר במחתרת, וכשהיה צו ממשלתי לצאת לבתים "מסומנים" (היו בתים שבהם היו דיירים יהודים ולא יהודים. העבירו את היהודים לבתים מסומנים במגן דוד צהוב) הוא ידע כבר כל מה שקרה ליהודים בפולניה (האחים כבר לא היו בבית, רק אחותי ואני) ואז הוא החליט שהוא לא יתן לנו להכנס לגטו. ב-19 במרץ אותה שנה התישב אייכמן באחד מבתי המלון המפוארים בעיר ו"הפתרון הסופי" הלך מהר מאוד. תוך תשעה חודשים ניספו שש מאות אלף יהודים. היהודים בערי השדה חוסלו תוך חודשים ספורים. כמעט ולא נותרו יהודים בערי השדה. רכבות כבר לא נסעו, הצבא האדום ב-44 נע לעבר הונגריה וסלובקיה והיהודים הלכו ברגל: "צעדת המות" הידועה... רחל ואני בלקחנו כמעט כח על ידי אחי. הוא אמר לנו: "זה הסיפור שלכן: אתן בורחות מהצבא האדום, שמכן כך וכך, אתן נמצאות בבית הזה ומחכות לי עד שאני אבוא לקחת אתכן."

??? איפה היו ההורים?

טובה ההורים לא היו כבר ביחד. אבא נקלח ל"צעדת המות". אחי שעבד בבית דפוס של תעודות מזויפות, לקח את אבא מצעדת המות והוא הוחזר לגטו. באמצע אוקטובר היה פוטש של "צלב החץ" כי הורטי ביקש שלום נפרד. הטרור הפשיסטי שלט בכל עוצמתו, ילדים בגיל ארבע עשרה ירו בכל אחד שחשבו שהוא יהודי, נכנסו לגטאות וירו. אמי הועברה על ידי אחי (זה היחידי שנותר) ל"בית הזכוכית".

??? מה זה היה ?

טובה השגרירות השוויצרית, שם הצטופפו מאות אנשים. זה נחשב לטריטוריה ניטרלית והגרמנים לא יכלו להכנס לשם. זה היה אחד המפעלים של וולנברג. השוודים והשוויצרים העמידו את בתי השגרירות לרשות הפליטים היהודיים. אנחנו, רחל ואני, היינו לבד. הילתי בת שתיים עשרה ואחותי בת עשר וחצי. היתה תקופה מאוד לא "נחמדה"... לא ידענו מה עם ההורים, מה עם האחים.

??? מי היה בבית הזה ?

טובה דיירים שלא הכרנו אותם והם לא הכירו אותנו.

??? מי טיפל בכם?

טובה אף אחד. טיפלנו בעצמנו. לא היה מה לטפל. היה מצור. לא היו מים ולא היה חשמל. היינו מלאי כבים, אין לי מושג עד היום מה היה הבית הזה. אנשים הסתתרו במרתפים, צינורות המים והגז היו מפוצצים, החשמל נותק. היתה מלחמת רחוב מבית לבית. אכלנו מה שחילקו בחנויות. אחי ביקש שבין ההפצצות, באסוף עבורו כתובות. הוא היה מגיע אלינו מדי פעם ואנחנו היינו מוסרות לו שמות וכתובות שהעקנו מבתי שונים, הסתובבנו שם, כאילו אנחנו מחפשות מישהו מסוים. הרשימות והכתובות שמשו להם לזיוף תעודות. על סמך הנתונים האלה היו מוציאים במשרד הפנים תעודות עבור מי שהיה זקוק לזה.

רחל ואני עשינו כל זאת בסתר. רחל היתה בלונדינית עם שער ארוך ואי אפשר היה לחשוך בה שהיא יהודיה. אך כל פעם זה נעשה יותר ויותר קשה. הבית הזה היה קרוב לדנובה, ופעם ראינו איך הובילו יהודים לחוף הדנובה וירו בהם. כמובן שזאת היתה חוויה נוראה עבורנו... בינואר 45 שוחרר הקטע הזה של העיר על ידי הצבא האדום. היו הפצצות וקרבות אימים, פצועים והרוגים ברחובות, פגרי סוסים, מראות אימים. על הבית "שלנו" נפלה פצצת תבערה. הבית נהרס ולא ידענו מה לעשות כי קבענו עם אחי שלא נזוז מהבית הזה עד אשר הוא יבוא לקחת אותנו. בפעם ראשונה מאז שנפרדנו מההורים פרצתי בבכי היסטרי. לא ידעו מה לעשות אתנו ובכח נאלצו להוציא אותנו מהמרתף כי הבית בער והיתה סכנה של חנק. התישבנו על ההריסות. מסביב - אש, הכל שרוף. אנשים רצו לקחת אותנו בכח משם. ואז, ברגע האחרון, הופיע אחי. הוא אמר לנו ללכת לגטו לחפש את אבא. על אמא הוא סיפר, שהיא בבית החולים, יש לה טרומבוזה. אליה נוכל להגיע יותר מאוחר אך לאבא מוכרחים להגיע מהר. נכנסנו לגטו. ראינו בבית המרחץ גויות אחת על השניה. מצאנו את אבא באפיסת כוחות, אפאטי, לא רצה לזוז, רצה למות. הוא לא ידע שהעיר שוחררה. היתה גם בעיה לאן לחזור. בדירות של היהודים גרו כבר אנשים אחרים. אחי לקח אותנו (את אמא אי אפשר היה לקחת כי היא לא יכלה ללכת). והגענו לבית שלנו - שם אמרו לנו "חבל שחזרתם...". בזמן הזה חזרו יהודים רבים מהגטו: זה היה הגטו היחידי שמוקש ולא פוצץ. בגטו היו 80 או מאה אלף יהודים. כל מי שחזר, חזר לביתו, לבתים שנשארו שלמים. העיר היתה מופצצת. אחי לקח את האנשים שגרו בבית שלנו ופשוט זרק אותם החוצה, את החפצים השליך החוצה לעיני כל הדיירים. זה עשה רושם עצום. אנחנו בכינו כל הזמן ואבא לא ידע מה קורה אתו. הוא כנראה חשב שכולנו הושמדנו. בגטו שרר מות תמידי מרעב והריגות. היה בבית הזה שומר בית, שהיה בקשרים טובים מאוד עם הורי. הוא הביא לנו אוכל, רחץ את אבא. אבא היה במצב קשה מאוד. משקלו היה 45 ק"ג. כעבור כשלוש שעות הגיעה אמא בעגלה, כי היא עדיין סבלה מהטרומבוזה. העלינו אותה על הידים לדירה. זה היה בינואר 45. חלקים רבים מהעיר טרם שוחררו. עדיין התנהלו קרבות רחוב. פסטה היתה משוחררת - פנדה עוד לא. הגשרים פוצצו, פגזים נפלו. בכל זאת היתה שמחת שחרור. אנחנו חזרנו הביתה אבל מדי פעם שמענו; "חבל שחזרתם". גם הכיבוש הרוסי לא היה נעים כל כך. הצבא האדום לא הרג, לא רצח. אבל היו מעשי אונס, פתחו מחסנים. הורידו שעובים מהידים (גם את שלי). אנחנו, כמובן שמחנו שהם הגיעו, כי הם הצילו אותנו. היתה תקופה קשה והיה ברור שאין מה לעשות בבודפשט. הוחלט שרחל ואני צריכות להשתקם. הלכנו להכשרה של "הנוער הציוני". זאת היתה חות ילדים. (הכשרה של השומר הצעיר עדיין לא היתה). הלכנו לחוה הזאת עד אשר ההורים התאוששו. אז התחילו ימים נוראים, כאשר הלכו לרכבות לפגוש את החוזרים מהמחנות. הורי הלכו יום יום לתחנת הרכבת. אף אחד מהבנים לא חזר. היינו משפחה גדולה: דודים ובני דודים. מכל אלו נותרו בחיים בן דוד אחד, שתי דודות ואח אחד. עשרות בני משפחה לא חזרו. התחילו הסיפורים: ראינו אותו פה, ראינו אותה שם, האי-ודאות היתה נוראה. זה הוריד את אמא מהכוחות שלה. בסוף הקיץ כבר הבנו, שמי שטרם חזר, איננו בחיים. הנדאות הזאת גרמה להרבה עצב אבל גם להאשמה עצמית: אולי היינו צריכים לעשות יותר, לנהוג אחרת, אולי אחי צריך היה בפספורט המזויף לקחת אח אחד ולא את אבא. היתה תקופה קשה מאוד. אבא חזר לעבודה בחברת הביטוח וחזר קצת לאיתנו. היתה פרנסה. אנחנו חזרנו הביתה ללימודים. זה היה ב-46. בבית הספר היתה לנו בעיה, כי החסרנו מעל לשנה. במשך שנה גמרתי שתי כיתות ונכנסתי לגמנסיה "תרבות". בשנה זו הלאימו את בתי הספר הדתיים ואת בית הספר "תרבות" צרפו לבית הספר לרבנות. שם למדנו עד 49. עד לעליה.

??? מה קרה לאחריך?

טובה אחי עזב את התנועה. הוא האמין שהסוציאליזם יפתור את הבעיה היהודית. גם גיסתי היתה חברת השומר הצעיר ושניהם עברו למפלגה הקומוניסטית. הוא המשיך בלימודים, למד מתמטיקה ואחר כך הנדסת בנין. הוא בנה את ה"מטרו" מתחת לדנובה. גיסתי היתה למנהלת בית ספר. היו קומוניסטים שרופים עד לשנים האחרונות, בהן שינו קצת את הכיוון. פעם אחת ביקרו בארץ וזה עשה להם משהו. אחי וגיסתי טיפלו כל הזמן בהורים שלנו.

ב-1950 התאחדו שני חלקי הגרעין כאן בחצור, לאחר מלחמה קשה בין חצור, נגבה והתנועה. התאחדנו לקראת הגיוס לנחל לשם הקמת קיבוץ חדש. בחצור גם החלק שבא מנגבה הפך להיות חברת נוער. וכך הופענו כגוף אחיד בנחל. המדריכים שלנו בחצור היו: יהודית ש., גושו, ודוד ל. המטפלות היו בתיה ושושנה אטקין. ב-1951 התגייסנו לנחל. אני יצאתי להדריך בתנועה, בקן הימי במסגרת ה"אחוזים" של הנחל. זה היה פרק מאוד דרמטי בחיים שלי. לא הכרתי את התנועה הישראלית. הכל היה מוזר בעיני, שונה מאוד ממה שהכרנו. לא היתה גם נכונות של הצברים לקבל מישהי שבאה מהגולה, "מדריכה פליטה". זה היה משהו מגונה-ש"רידים" כאלו... גרתי בקומונה של התנועה על יד נמל תל אביב. הדרכתני עד אשר הקבוץ שלנו, "דביר", עלה על הקרקע כהאחזות נחל. הקשרים ביני לבין משה בינתיים התהדקו, לכן הודעתי לדביר שאני עוברת לחצור. זה היה ב-52. כשחזרתי לחצור לאחר ההדרכה, עבדתי בשטיפת כלים וכאשר קראו לי למילואים התחננו. ב-54 - 53 יצאתי לעזרת המעבדות. המשפחות היו במצב קשה והיה חשוב להוציא את הילדים לחברות נוער. ב-57 נולד נדב. ב-63 הגיעה אמא לביקור. היא הגיעה לבד, כי לא נתנו להורי לבוא יחד. למעשה נותקתי מהמשפחה בגיל נעורים צעיר ובמשך ארבעים שנה ראיתי את אמא פעמים: כאשר היתה כאן ב-63 וב-72 כאשר נסענו לטיול והמטרה העיקרית היתה לראות את ההורים. אמא נפטרה כאשר חזרנו מהביקור. אבא הגיע ב-73 לאחר מותה. היה כאן כשלוש שנים עד אשר נפטר.

גם את אחי ראיתי רק שלש פעמים לאחר המלחמה.

??? הגיע תור הסיכומים.

טובה הפרק החצורי זה 39 שנים. למעשה כל החיים. זאת לא תמיד היתה חגיגה גדולה. אינני מתגעגעת לימים בהם גרנו בצריף בלי תנור. או כאשר עבדנו תשע שעות ביום בבית האריזה בפרדס. אבל אלו הם החיים שבחרתי בהם. רציתי להגשים משהו בחיי. יש אפשרות, על אף הקשיים, לקיים את אותו דבר שכל כך רצינו בו. יש אתגר, יש התמודדות עם החלום, האם אפשר להגשים את זה? יש רגעים של עליות וישנם רגעים של ירידות. הבנים שלי בחרו לא ללכת בדרך הזאת. אני בחרתי בדרכי. הורי רצו דברים אחרים. בודאי לא רצו שאעזוב אותם בצורה שעזבתי ובודאי גם לא שאהיה פועלת חקלאית או אעבוד בסניטריות, במטבח ובכל עבודה שעבדתי בקבוץ. יתכן שהחמצתי דברים מסוימים, אבל התנסיתי בדברים שלולא הקבוץ לא הייתי מתנסה בהם. בכל אופן, זאת בחירה חופשית שלי. אף אחד לא אילץ אותי לכך. זה היה מתוך שכנוע פנימי ומתוך אמונה. אינני אופטימית מדי לגבי העתיד מבחינה פנימית וחיצונית, אבל אינני מוכנה לזרוק את החלום... העליה שלנו גרמה לפרידה מוחלטת מהורי, מהבית. גרמנו להורים כאב גדול שהבנתי את כל גודלו רק לאחר שנים רבות.

זו גיוגרפיה של דור ניצולים, שרבים, רבים כמוני, עברו סבל עוד יותר גדול. לקטע זה של הביוגרפיה יש השפעה מכרעת על המשך החיים.

יהודה סלע

(סילברמן)

אבא הגיע לארה"ב מקלימנטוב, עיירה פולנית קטנה. אחיו הבוגר הגיע לאמריקה בתחילת המאה. אינני יודע מי הביא אותו - אך לאחר שהסתדר הביא את אחיו הצעיר, את אבי, שהגיע לארה"ב בהיותו בן 16. דודי הצליח להביא גם שלשה ילדים שלו ובת אחות - כל יתר בני המשפחה נשארו בעיירה והושמדו בשואה. משפחתו היתה גדולה. לא מזמן - באזכרה של יוצאי עיירת אבי (לנדסמנשפט) ספר עד ראייה על ה"אקציה" בה חיסלו את תושבי העיירה. הוא הכיר את כל בני המשפחה שלנו. כשנפגשנו באזכרה הוא הסתובב אתי בין המשתתפים ועשה לי הכרה עם היהודים ששרדו מהעיירה והכירו את משפחת אבי. התברר, שהסבא שלי היה וטרינר והגיע לזה מתוך למוד עצמי. באותה אזכרה התברר גם שכל תושבי העיירה הושמדו ביום אחד. כאמור - אבא הגר לארה"ב בגיל 16. שנות ילדותי היו שנים של משבר כלכלי. אבא היה טרוד מאד בענייני פרנסה: הוא היה צבעי והיה מיתון בענף הבנייה. אבל היתה עזרה הדדית. למשל - היו יחד שלשה צבעים מאותה העיירה. כאשר אחד קבל עבודה התחלקו ביניהם. אבא לא היה דתי. רק בגלל אמא, שהיתה שומרת מסורת - הוא הלך לבית הכנסת בראש השנה וביום הכיפורים.

??? היו להורים קשר עם הציונות?

יהודה אף פעם לא. אני החדרתי את ענין הציונות לבית הורי ולמשפחתי המורחבת. אבי היה פעיל בתוך ה"לנדסמנשפט" שלו - כנשיא, כגזבר...

??? איך הגיעה משפחת אמך לארה"ב?

יהודה ... היא הגיעה מהונגריה-צ'כיה (על הגבול). היתה לה כבר אחות בוגרת בארה"ב וכך הגיעה משפחתה לשם. משפחתה היתה יותר דתית ממשפחת אבי. אמא הגיעה לניו יורק בשנת 1912, בהיותה בת 16, ואני נולדתי בניו יורק ב-1918. דודתי (אחות אמי) היתה בעלת מסעדה בלתי רגילה, ששמה כ"מרכז קהילתי" לכל המהגרים - בעיקר לרווקים ולרווקות. כולם היו זקוקים לפינה חמה, מין בית כזה, למקום מפגש. כולם גרו בתנאי מגורים גרועים, בצפיפות ולא בכל דירה היתה אפשרות לבשל. והנה היה להם מקום כזה, ששם אפשר היה לאכול משהו חם, באוירה חמה, מקום שבו אפשר לשבת ולשוחח... במסעדה זו נפגשו הורי - והתחתנו. אז התחילה אמי להביא את בני משפחתה מהונגריה.

??? גדלת באוירה הונגרית?

יהודה כן. אמנם, אבא לא ידע הונגרית אבל משפחת אמי היתה יותר גדולה ויותר משמעותית בחיי. עם בואם של הסבים והדודים עברנו מהעיר התחתית לסביבה יותר טובה. עד גיל 12 עברנו מסביבה לסביבה 4 - 5 פעמים. כל המשפחה המורחבת עברה יחד. היתה עזרה הדדית בלתי רגילה.

??? במה עסקו הורי אמך באירופה?

יהודה היו להם הרבה ילדים (12) ולא היו מסוגלים לקיים את כולם. לכן נשלחו לבתי קרובים לגדול ולהתנך... סבא עבד אצל "פריץ" אחד וניהל את החוה שלו. הוא היה אדם דתי מאד אבל למרות זה הסתדר עם הפריץ, הדת והעבודה... ובניו-יורק - רוב המהגרים התחילו ברוכלות, בשירותים או בבתי מלאכה לתפירת בגדים - בתנאים קשים - כל אחד עבד 10 - 12 שעות ביום בכל מקום שהזדמן.

חיינו באוירה של עזרה הדדית וזה מה שאפשר לנו לעבור את התקופה הקשה הזאת. אמא היתה פעלתנית, יוזמת ובעלת יכולת ארגונית. היא היתה בחוג של נשים שפעל במרכז קהילתי, שטפל במהגרים חדשים. חוגים כאלה השתדלו לחנך את דור המהגרים המבוגרים. אמא מצאה שם את מקומה, היתה אחת המנהיגות וגם משכה לפעולה כמה מהדודות שלי... שם עסקו גם בענינים פוליטיים. אלה היו שנות ה-30: הציונות היתה על "אש קטנה" והשמאל היה משמעותי יותר. אני הייתי הציוני היחיד במשפחה.

איך הגעתי לזה? במקרה - דרך בית הספר העברי ("התלמוד תורה"). זה היה בגיל 13: למדתי שם כל יום אחר הצהריים. המורים היו ציונים. הקן של השה"צ היה בדיוק מול בית הספר והמדריכים היו באים אלינו "לארגן" לקן חניכים. המנהל והמורים לא התנגדו למדריכים נתנו לפעול אצלנו. היו לנו טיולים, מחנות וכו'. זה היה ב-1931.

הפעילות בקן היתה רב-גונית. הדלת היתה תמיד פתוחה ובאנו בכל שעות היום והערב. זה היה צריך דו-קומתי מט ליפול אבל היה מלא חיים. היה שם אח ובחורף היינו עושים בו "מדורה", מתחממים ושרים. היו לנו מדריכים בפלאים. כל מה שהיה שם מצא חן בעיני.

??? עבדת עם אבא בצבעות?

יהודה בדרך כלל עבדתי עם הדודים: פעם בבית חרושת לפרוות ארנבות, פעם בדוכן לפירות וירקות... אמא אף פעם לא התנגדה לפעילות בתנועה, היא ראתה את הצד החיובי שבדבר ולא עשתה את החשבון לטווח הארוך - לגבי תכניות לעתיד. אבא - התנגד יותר - והיה גם מתוכח אתי על הצד האידיאולוגי. לא סבלתי מהתנגדות ההורים כמו חברים אחרים בקבוצה שלי, שגורשו מהבית, וכו'. אני, מצדי, השתדלתי לא לנתק את הקשר עם המשפחה, לא ראיתי בזה שום טעם... בסופו של דבר עלו הורי ארצה וסיימו את חיהם כאן.

אמא שמרה על כשרות ולחצה על אבא שילך לבית הכנסת - אבל עלי לא לחצה. אבל היא שלחה אותי ל"תלמוד תורה", ילד בן 10 - 11, כשרציתי לשחק בחוץ כמו כל הילדים. עד גיל 15 וחצי למדתי שם. ברור, שהתחנכתי בכוון של יהדות, מסורת - אבל משהו יותר כפייתי לא היה...

ב-1937 הצטרף הגדוד שלנו ("להבה") לקבוץ עליה ג' וב-1941 יצאתי להכשרה. הייתי בקבוצה הראשונה, שבאה להפעיל את חוות ההכשרה החדשה של התנועה בהייטסטאון, ניו ג'רזי. מכיוון, שטרם רכשתי נסיון בענף חקלאי זכיתי להיות הראשון לצאת לעבודת חוץ. "בעל הבית" שלי היה איכר יהודי, בעל לול-רבייה. (נדמה לי, שהמשכורת היתה \$ 12 לשבוע). העבודה היתה מענינת: בעיקר גיהול רישום של כל העופות במדגרה. עבדתי במקום הזה כחצי שנה.

בחזרי לעבוד בחווה התחלתי את הקריירה שלי בנהגות והמשכתי בזה עד שגוייסתי לצבא ביולי 1942. עם כניסת ארה"ב למלחמה התקבלו מספר חברי קבוץ שלנו לעבודה במפעלים העוסקים בייצור מלחמתי. שנים מאלה גרו בחווה ומשכורתם שמה מקור הכנסה חשוב לקבוצת ההכשרה. הם נסעו יום-יום לעבודה ועבודתי העיקרית היתה להסיע אותם הלך וחזור. את יום העבודה שלי השלמתי בעבודות נהגות נוספות...

כאמור, גוייסתי לצבא ביולי 1942. לאחר בדיקות פסיכוטכניות נתנו לי לבחור בין המקצועות הטכניים השונים. אני בחרתי בצילום - בחיל האויר. למדתי: עבודה מעבדה, טיפול במצלמות אוויריות וצילום "רגיל". עסקתי במקצוע הזה עד שחרורי ב-1946.

חיל באירופה: 45 - 1943

בתקופה של שנתים וחצי בה שירתתי באירופה בצבא ארה"ב חוויתי חוויות מהעזות ביותר בחיי - ולא דוקא מהפעילות הצבאית, שהיתה שגרתית (צלם בחיל האויר). מיקומם של המחנות בהם שהיתי ורצוני להמצא בין יהודים (בעיקר בין חברי תנועה) הם זמנו חוויות בלתי נשכחות שללא ספק השפיעו על המשך דרכי ופעילותי.

... בהיותי עוד בארה"ב הצטיידתי בכתובת של התנועה באנגליה - בלי שאדע לאיזו זירה אשלח. למזלי הגעה למחנה כ-50 ק"מ מלונדון ובחופשת שבת ראשונה מצאתי את דרכי לבית השליחים (נעמי וארתור מבית אלפא)...

קשה להגיד שבארה"ב גדלנו בתנאי רווחה או בזכוז. הפעילות בתנועה, בגרעין, ובהכשרה היתה די עצמאית מבחינה כלכלית, ולרוב פעלנו בתנאים צנועים למדי. (לפי מושגים אמריקאיים). קבלנו כמובן מאליו את רמת החיים הירודה בהכשרה. אך כשהגעתי לאנגליה (ואח"כ לצרפת) התחלתי להרגיש, שבסך הכל חיינו בארה"ב בתנאי לוקסוס, ממש. זמן לא רב אחרי שהגעתי לאנגליה נודע לי שבקרבת המחנה שלי יתקיים סמינר להכנת קאדרים האמורים לצאת ליבשת אירופה בכדי לפעול בין היהודים, ניצולי המלחמה ... באותו השבוע ביליתי את כל שעות הפנאי שלי שם באוירה של שואה מתקרבת. ההדים הראשונים מהנעשה ביבשת התחילו אז להסתנן החוצה, בקיץ 1943. לצערנו ולצערן של העם היהודי לקח עוד שנים עד שניתן היה לצאת ולפעול באותם המקומות.

... עם פלישת בנות הברית לאירופה התחלתי לחפש אפשרות לעבור ליחידה אחרת, שעתידה לעבור לצרפת ... בינואר 1945 הצלחתי להשיג את מבוקשי. שוב הצטיידתי בכתובת התנועה (בפריז) ובתחילת פברואר חפשתי "מרכז הצופים היהודים", ששם אמורים להמצא גם חברי השוה"צ. ... מצאתי את המקום כמעט ריק מאדם בשעות היום, אך אמרו שבערב יהיו הרבה אנשים. בערב מצאתי את האולם מסודר כחדר אוכל, בלי חשמל, וצעירים רבים סועדים את ארוחת הערב. לכאן באו צעירים שחזרו מאי-שם, עד שיתדרו ... קבלתי את כתובתה של לאה ויינבראוב, ששמשה כמזכירת התנועה ודירתה היתה מעין לשכה ומרכז תנועתי. אחר 4 חודשים בצרפת עברתי ללוקסנבורג ל-3 חודשים, כאן הייתי ביום סיום המלחמה והייתי עד להתרגשות העצומה שאחזה את תושבי המקום. בעיר זו ראיתי את אותם מצבים מרגשים של אנשים החוזרים ממחנות הריכוז, עם בגדי הפסים שלהם עליהם, ישר לבית העיריה המוקפת גדר גבהה. מחוץ לגדר ועליה הצטופפו מאות רבות של אנשים שחפשו את קרוביהם בין החוזרים - או לפחות רמז על המצאותם בחיים של יקיריהם. ... על אדמת גרמניה שהייתי כחדשים ... ימים אלה היו קשים מנשוא - על רקע כל מה שהיה ידוע לעולם כולו ולי. כל רצוני היה רק להסתלק מארץ ארורה זו ...! הגיעה לידיעתי שמועה שבמרכז נירנברג יש קבוצה של יהודים-פליטים הזקוקים לעזרה. יצאתי לחפש אותם ...

העיר היתה הרוסה כמעט כליל והם אמורים היו להמצא בין המקלטים הרבים שמתחת לאי המפולת. שוטטתי ושאלתי עליהם ולבסוף מצאתי אותם: 21 יהודים שעברו את כל זוועות השואה וכעת כל משאת נפשם - להגיע לעיר מינכן (מרכז ה"כריחה") ומשם לארץ ישראל. הבטחתי שאשתדל לעזור להם.

חזרתי לבסיס ואחרי שיחה קצרה עם הרב הצבאי קבלתי אישור למשאית + נהג בכדי להסיע את הפליטים למינכן ... ישבנו במשאית וכל פעם התחיל מישהו אחר לספר לי את סיפורו. כשאמרתי להם שאני חבר תנועת הנער השוה"צ ומתכוון לעלות ארצה בתום שירותי בצבא - הסתכלו עלי כאילו נפלתי מהירח. בקבוצה היתה גם בחורה שהיתה חברת השוה"צ בביאליסטוק (פולין) לפני המלחמה. לא עבר זמן רב והתחלנו לשיר את השירים העבריים והאידיים המשותפים לכולנו ... לכל הנוכחים במעמד הזה היה זה רגע מרגש ומעודד וכאשר נסענו ברחובותיה של מינכן פתחנו באופן ספונטני בשיר "עם ישראל חי" ... זוג עינים יבש לא היה במשאית זו ...

פעילות בעליה ב'

... השתחררתי מהצבא בתחילת 1946. חברי קבוץ עליה ג' היו טרודים בהכנות לעליה: קנינו ציוד, ביגוד, כלים וכו' לצרכי העתיד. מה שלא ידענו - איך נעלה ארצה. הפרישו מעט מאד סרטיפיקאטים ליהודים אמריקאיים ... יונה ינאי (השליח לתנועה) שאל אותי אם אהיה מוכן להפליג לאירופה כדי למלא שליחות קטנה ושם לחכות לבואה של אניה עליה ב' שלצוותה הייתי צריך להצטרף. עלי היה לפגוש בצרפת את האחראים לעליה ב' ולקבל מהם הבטחה, שכל חבר תנועה שיגיע לאירופה יוכל לעלות שם על אניה מעפילים. כמובן הסכמתי ... הפלגתי לצרפת בפברואר 1946. שליחותי הרשמית היתה קצרה ביותר - מיד אשרו בקשתי ... בתחילת מאי הגיעה האניה "שלי" למרסיי והצטרפתי לצוות המטבח. בהתחלת אוגוסט הפלגנו מנמל קטן ליד מרסיי, בלי תקלות, בעזרתם הגלויה של הצרפתים. עליית המעפילים על האניה היתה למופת: היו הרבה צעירים מתנועות נער שונך וביניהם קבוצת פרטיזנים מחבריו של אבא קובנר ... גייסנו כתריסר מהם כעזרה לצוות -

הפעילות המשותפת השאירה רושם על שני הצדדים. האניה היתה מדגם קורבטה, בנפח של 670 טון ושירתה קודם בצי הקנדי. היא היתה קטנה אבל בנוייה היטב... למעלה מ-1000 מעפילים עלו הסיפון... כל אחד מהצוות היה טרוד בעטוקיו. במטבח - נוסף להכנת הארוחות לצוות המורחב - היה עלינו לחלק מים ומזון... שטח הלינה של הצוות על הסיפון העליון הפך להיות מקום מפגש מתחת לכיפת השמים לחברי התנועה שבצוות והפרטיזנים. ערב-ערב ישבנו ושרנו את אותם שירי המולדת המוכרים לשתי הקבוצות.

ביום הששי בלב ים נתבשרנו על תכנית סודית, שאנו נעביר את הנוסעים לאניה קטנה בהרבה, שתמשיך בדרכה ארצה - ואנו נחזור לאירופה כדי לבצע הפלגה שניה... התקרבה אלינו ספינה ממש קטנה בשם "אקבל", עם צוות טורקי. רב החובל שלח לא רצה לעמוד בהסכם, שעליו הגיעו בצרפת והיה צורך לשכנעו באיום של נשק לעמוד בדברו. התרחקנו כקמ והתחלנו להוריד את המעפילים לתוך שתי סירות המנוע שלנו ולהעבירם ל"אקבל"... כמעט גמרנו את זה והעברת המסלולים ואניית קרב נראתה באופק... הפסקנו עם המטען וברחנו. בינתיים הסתבר שזאת היתה אניית קרב צרפתית, והיא נתנה לנו להסתלק.

חזרנו לנמל "באקאר" ביוגוסלביה. ב-30.7 הגיעה לרציף רכבת ארוכה ועלו על סיפונינו במשך שעות ארוכות כ-2700 (!) נפש... זמן קצר לאחר שיצאנו לים הפתוח התחילו הצרות: התברר די מהר שכל השירותים שהכננו אינם מתאימים להמונים כאלה... נוסף על כל - לאחר 4 ימים התברר שמי ים חדרו למנועים והם הפסיקו לפעול... האניה נטתה על צדה בצורה מסוכנת... קבלנו אישור מהארץ לשדר ס.א.ו.ס. (S.O.S.); האניה האחת שהתקרבה... הסתקלה כששמעה מי אנחנו... קציני המכונות לא ישבו בחיבוק ידיים ואחרי מאמצים גילו את מקור הצרה... אבל עכשו היה צריך "להעלות קיטור" והציעו לפרק את מדפי העץ (ששמשו כמיטות לעולים) ועם עץ זה להזין את הדודים... פעולה זו נמשכה שעה ארוכה, אך הוכתרה בהצלחה: העלינו קיטור וזזנו! עם זריחת השמש התברר שאנו מוקפים אניות מלחמה בריטיות ומטוסים חגו מעלינו. במרחק מה מהמים הטריטוריאליים קבלנו פקודה לעצור... המשכנו לנסוע... מחלקת נחתים בריטיים התכוונה לקפוץ על סיפונינו. הפרטיזנים (ואחרים) התארגנו לכך עם מקלות, קופסאות שימורים וכל דבר שאפשר היה לזרוק. המשכנו בדרכנו במהירות המירבית. אחת המשחתות התחילה לנוע לעברנו, ועלתה עלינו... המכה היתה קשה... האניה שלנו (שבנתיים קבלה את השם "הגנה") ממש התרוממה מהמים מעוצמת המכה... היה מאבק קצר עם הנחתים ובסוף הם קבלו את הפיקוד על האניה.

... לפי הפקודות, שקבלנו מראש - הספיקו כל אנשי הצוות להחליף בגדים ולהתערבב עם המעפילים, כדי למנוע זיהוים ע"י הבריטים... בתוך האנדרלמוסיה ששררה באניה עם הגיענו לחיפה נמסר לנו ע"י מפקדנו, שחברי התנועות החלוציות בצוות יורדו מהאניה ע"י אחד שאתו עשינו כבר הכרה... לפי הוראה קפצנו לסירה שהביאה מצרכים מהנמל... מהסירה עלינו לטנדר - וישר יצאנו מהנמל כששטר בריטי אפילו לא מפנה את ראשו לקראתנו...

אנו, חברי השוה"צ, הגענו לעיץ השופט וקבלת הפנים שחכתה לנו היתה יוצאת מהכלל. כאן פגשנו ידידים ומדריכינו מהעבר הרחוק. קשה לתאר את החמימות, בה קבלו אותנו...

בקבוץ

... כשהגעתי לראשון לציון, לקבוץ אי"י ג', בשרו לי, ש"מחכה לי" משאית (כי היה לי רשיון נהיגה עוד מימי ההכשרה). בהתחלה הייתי עוזר לנהג ועבדתי עם אריה לבנה, אח"כ עבדתי עם יוסקו. למעשה הייתי די מנותק מהנעשה בקבוץ ומכל מה שעבר על הקבוצה האמריקאית בהקלטות... הייתי כל הזמן עם המשאית: הלוך וחזור - גם בראשון וגם בחצור. פעם ישנתי פה ופעם ישנתי שם. כאשר רחל (סלע) עברה מראשון לחצור - לפני מלחמת השחרור - היה הבסיס שלי כבר חצור.

בראשון הייתי בוועדת חברים. אלי ידיעת השפה הגבילה אותי וגם לא הבנתי את רוב הבעיות שהעסיקו אז את הקבוץ. בשיחות הקבוץ לא הבנתי את הכל אך תמיד באתי לשיחות כי רציתי להיות שייך, לדעת מה הולך. היו לי דעות משלי. לא הייתי אומר שהייתי חריג, אבל לא הלכתי בתלם. לא נתפסתי לקיצוניות בעניני עישון, שיתוף מלא, וכו'. אני זוכר, שבאותה שיחת הקבוץ בה החליטו שבקבוץ ג' לא מעשנים - הייתי בין היחידים שהצביע נגד החלטה זו, והיחידים בין המתנגדים שלא עשן... ידעתי מה שרציתי שיהיה, איזה קבוץ אני רוצה. רציתי שנהיה כפי שהתחנכנו וחנכנו - אבל לא הייתי בעד זה שמשוהו יקרה אוטומטית... הייתי פתוח "קשוח"... אולי זה בא מהמסורת הדמוקרטית האמריקאית (אם כי, היא הולידה את כהנא). בכל אופן - אני חושב, שהיתה בנו יותר ליברליות.

הגיעה מלחמת השחרור ועבדתי באוטו שעזר לפנות את הילדים מחצור. הילדים נסעו באוטובוס ובמשאית הובלנו את כל הציוד שלהם (השותף שלי היה שבתאי). את כל הציוד הבאנו לראשון לחצר הקבוץ, לשעבר, והמטפלות השכיבו שם את הילדים. הורדנו את כל החפצים וחזרנו לחצור. זה היה כבר לאחר ההפגזה של המצרים. על הנהיגה בזמן המלחמה אינני זוכר דברים מעניינים. כשהמלחמה התקרבה, התקיימה ישיבה של כל נהגי המשאית. הוחלט שתמיד יסעו שנים יחד. צריך היה לקבוע את הזוגות וסדרי ההחלפה. אני לא חשבתי על זה. לא ידעתי מה יהיה אופי של המלחמה בארץ, מה זה נהג בזמן המלחמה ונסעתי כל פעם שהיה צורך בכך. הנהגים הותיקים כן חשבו על הדברים האלה והחליטו לערוך הגרלה בכדי לקבוע את התור: כל זוג - 3 חדשים. שבתאי ואני זכינו להיות ראשונים לנהוג במשאית המשוריינת שלנו. כשעברו 3 החדשים לא עלה בדעתנו למסור את ההגה למישהו אחר והמשכנו כל שנת המלחמה.

??? רחל היתה כל הזמן הזה בחצור?

יהודה רחל חלתה. היתה נסיגה בשחפת שלה וסדרו שהיא תעבור לגור אצל משפחה בגדרה. אח"כ נסעה לשוייץ (עם גמר המלחמה). אני הגעתי אליה בשוייץ בפברואר 1949. בדיוק אז "התבשל" הרעיון של שליחות לאנגליה, שעלה קודם לכן. אמרתי לנציגי הקב"א, שלא חשבתי על שליחות - אבל אם כבר - אז לא לאנגליה כי מזג האוויר שם לא מתאים למצב בריאותה של רחל. הצעתי את ארה"ב. ואמנם יצאנו בשליחות תנועתית לארה"ב מ-1949 עד 1951. עמי נולד בארה"ב ביוני 1950.

לוטה הולנדר

(וגנר)

לוטה נולדתי בגליציה, בפולין, ב-1920. כאשר הייתי בת שלשה חודשים עברנו לאוסטריה. למה? כי באוסטריה היו בני משפחתו של אבי. משפחת אמי הייתה בפולין ואמי נסעה אליהם לקראת הלידה. הסבים מצד אמי ומצד אבי היו ממשפחות שחיו בפולין שנים רבות. יש לי סיפור קטן שביהיר כיצד הגיעו הורי לוינה. הסבא של אבי היה בנעוריו "תלמיד חכם", בחור ישיבה עני. לעומתו הסבא של אמי היה "בעל בית" אמיד, בעל בית חרושת. כנהוג באותם הימים הוא "רכש" חתן לבתו (וזה סבי) תמורת הבטחת קיומו והמשך לימודי תורה בישיבה. אחרי זמן מה נשרף בית החרושת של הורי סבתא, והם נשארו בחוסר כל. סבא היה עדיין בחור צעיר מצא עצמו חסר אמצעי קיום ועם אשה מפונקת וחולנית. הם היו בתחום של הקיסרות האוסטרו-הונגרית, שבירתה וינה. וינה באותם הימים, משכה אליה יהודים מן הפרובינציה וכך עברו הורי אבי לוינה.

??? סבא הגיע לוינה כבחור ישיבה?

לוטה לא. לא היו לו אמצעי קיום והוא נהיה רוכל. (אגב, משפחת אבי היתה מחסידי הרבי מפלז). אבי היה הבכור. והוא נולד בהיות הסבים עדיין בפולין. חי הורי בוינה היו קשים מאד. אבי התחיל לעבוד בגיל שנים עשרה, אך יחד עם זה המשיך ללמוד. ידע גרמנית היטב. היה אוטודידקט וגם ניגן בכינור. אבא היה חייל בצבא האוסטרו-הונגרי ונשלח לשרת בפולין, שם התגוררה משפחת אמי, ואיכשהו הם נפגשו.

??? במה עסקו הורי אמך?

לוטה הם היו הקרובים העשירים שלנו. עסקו במסחר: היו ספקי תבואות לצבא. לסבים היה בית גדול, בית-קומות. היתה להם גם חנות ורכוש לא מבוטל. אבי קבל נדונה טובה מאד, עד לאינפלציה... ואז הכל ירד לטמיון. ספרו, שסבא עזר לו שוב ושוב. אמא העדיפה לעבור את תקופת הלידה בבית הוריה, לכן חזרה מוינה לפולין.

??? עדיין לא הבנתי איך הגיע הזוג הצעיר (הורייך) לוינה.

לוטה אבי טעם את טעמה של וינה בנעוריו. הוריו היו בוינה והוא רצה לחזור. אמי לא הסכימה.

??? ואז שואלים את הרב?

לוטה בדיוק כך. שאלו את הרבי והוא פסק שהאשה צריכה ללכת אחר בעלה וכך הגיעו לוינה. אבל כאשר קרבו ימיה ללדת היא נסעה להוריה כי הם היו מסוגלים לתת לה תנאים הרבה יותר טובים מאשר אבי. וינה היתה עולם מרשים. אנחנו גרנו בין יהודים. (היו כ-200.000 יהודים בוינה). רובם באו ממזרח אירופה: הונגריה, פולין ("אוסט יודן"). זה היה כעין גיטו, אבל לא גיטו שסגר עלינו. לא הרגשתי עצמי מוגבלת. אני למדתי בבית ספר, שרוב תלמידיו היו יהודים, אבל היו גם לא יהודים. בתיכון למדתי רק עם בנות יהודיות. חילקו את הכיתות לפי מי שכותב בשבת ומי שאינו כותב בשבת.

??? היתה הפרדה בין בנים לבנות?

לוטה כן. גם ביסודי וגם בתיכון. היתה רק גמנסיה אחת, גמנסיה ציונית "הרצליה", ששם למדו בנים ובנות יחד.

גדלתי בין יהודים. הבית שלנו היה דתי מאד. ההווי בבית היה קשור בהכנות לחג ולשבת. גם הפרנסה היתה תלויה בזה. היתה לנו חנות של דגים ובשר. עבדו קשה מאד כל השבוע ואחר כך - מנוחת השבת. זו היתה המסגרת הפיזית של חיינו אך מבחינה תרבותית, רוחנית, השתלכנו מאד בתרבות הוינאית. גם בית הורי, למרות שהיה בית דתי, היה יחד עם זה בית ליברלי. הורי היו מתקדמים גם מבחינה פוליטית: היו סוציאל-דמוקרטים. גדלתי בוינה המתאוששת מהסבל של מלחמת העולם הראשונה. נשבה רוח של אופטימיות, היתה תקווה לעתיד ללא מלחמות. אבי היה משוכנע, שהוא לחם במלחמה האחרונה. שרנו נגד שגעון המלחמה ועל וינה הניבנית מחדש. בוינה היתה המפלגה הסוציאל-דמוקרטית מאד מיליטנטית. נבנו בנינים עבור פועלים, גני ילדים, מוסדות סעד ומוסדות ציבור. היתה אוריה אופטימית מאד ורוח הפציפיזם מורגשת היתה בכל. אני, בכל אופן הושפעת מאד מהגישה הפציפיסטית. חג האחד במאי חקוק בזכרוני עד היום. זה היה חג של סולידריות, חג של הפגנת כח של הפועלים. הסוציאל-דמוקרטיה לא היתה רק מפלגה, זאת היתה וינה. בערב החג היו תהלוכות עם למפיונים, העיר היתה עטופה בדגלים אדומים והמפגן ארך שעות רבות. היתה הפגנה של כח, של רצון טוב, של תקווה.

??? לא היה חיקוי לבריה"מ ?

לוטה ללא כל קשר לבריה"מ. תמיד הפריעה לי הסברה שהאחד במאי נוצר ע"י הקומוניסטים בברית המועצות. האחד במאי בוינה היה שייך לפועלי וינה ולכל בן אדם מתקדם !

??? מתי נולד הכינוי "וינה האדומה" ?

לוטה אני חושבת שזה קשור במפעל הבניה המסיבי עבור פועלי וינה מיד לאחר מלחמת העולם הראשונה: שיקום ההריסות, שלטון הסוציאל-דמוקרטיה, האופטימיזם בעתיד - כל זה יצר אופי מיוחד של העיר, אם כי החיים היו די קשים מבחינה כלכלית. היה צנע. אני, אמנם, לא חשתי במצוקה, אמא שלנו ידעה להסתדר בכל מצב ולא חסר לנו דבר. המצב הכלכלי הקשה לא השפיע על האוריה האופטימית של וינה. למרות האינפלציה, חוסר דיור, אבטלה, היתה אמונה ביכולת להתגבר, תקווה בעתיד טוב יותר.

??? בוינה של אותם הימים היתה פעילות ציונית, היו תנועות נוער. היה, למשל, השומר הצעיר, ידעת על כך ?

לוטה הייתי תלמידה, ולא ידעתי דבר על התנועות האלו. בשנת 1934, פתאום התהפך כל אותו עולם אופטימי, עליו דברתי. התהפך ללא הכר. היה "פוטש" של הנוצרים הדמוקראטים, של דולפוס. והדמוקרטיה, החופש וזכויות האזרח - הכל נעלם.

??? התחילה אנטישמיות?

לוטה גם לפני זה היו הגבלות. יהודים לא היו יכולים למלא תפקידים בכירים, אבל אחרי הפוטש המצב הורע מאד. הייתי בסך הכל בת 14 - 13 ולא הייתי מעוררת בכל מה שקרה. אני רק זוכרת, שהייתי מאד מושפעת מהלך הרוח הסוציאליסטי. חשתי כיצד לקחו מאתנו את כל הזכויות. פתאום אסרו את קיום המפלגות, בבית הספר התחילו לשיר שירים אחרים מאלו שלהם היינו רגילים. את המסורת הנהדרת של חגיגות האחד במאי לא הצליחו לבטל. בכל זאת התקיימו חגיגות באיצטדיונים ובמקומות שונים בעיר. התמרדנו נגד דכוי הדמוקרטיה.

??? מה ידעתם על הנעשה בגרמניה?

לוטה היטלר עלה לשלטון בגרמניה בינואר 1933. אני מדברת על שנה אחרי זה. פברואר 1934. זה לא היה דומה לגרמניה. לא חלמנו שאוסטריה הולכת לקראת זה. מה שקרה באוסטריה אז - לא היתה עוד עתונות חפשית ואי אפשר היה להתארגן למפלגות.

??? השנים 36 - 1934 איך הם עוברים עליך ? עדיין אינך מאורגנת בשום תנועה ?

לוטה למדתי, התענינתי בכל מה שעובר על העולם, והייתי ערה לכל הרעיונות. היו הרבה ויכוחים. יותר מאוחר הצטרפתי ל"פועל המזרחי". הקשר היה חברתי. גדלתי בסביבה דתית וגם "הפועל המזרחי" היה סוציאליסטי. הם רק הצטערו שהסוציאליסטים דחו את הדת. בפועל המזרחי אז לחמנו נגד ה"ביתרים" יחד עם "צעיר העולם" על כתפינו, היו נעורים תוססים וחברויות. ביה"ס היה די מתקדם.

??? סיימת את התיכון?

לוטה נבחנתי לבגרות ב-1938, זה היה כבר בתקופה הנאצית והאווירה היתה קשה מאד. הייתי ביב כאשר היטלר נכנס לוינה. הייתי בהלם.

??? וההורים?

לוטה מחפשים דרך לצאת. עדיין לא חושבים על עליה, גם לא היו סיכויים לזה.

??? איך נהפכת וינה האדומה לפשיסטית? מה קורה ברחוב?

לוטה זה בא כרעם ביום בהיר. הממשלה האוסטרית התנגדה למפלגה הנציונל-סוציאליסטית (הנאצים) וכאשר הם דרשו לארגן מפלגה נאצית בוינה, החליטה הממשלה לאפשר שוב קיום כל המפלגות. הנוצרים-דמוקרטים ראו בנאצים אויב. לכן התירו את הרצועה והיתה הרגשה של יותר חופש. הכריזו על בחירות דמוקרטיות, אבל היטלר לא חכה. את הלילה הראשון של כניסת הנאצים לוינה, ואת מה שקרה אחר כך, קשה לשכוח. התחילה פתאום השתוללות של חיות אדם. מאין הם הגיעו ? איפה הם היו קודם ? היתה ברחובות התפרעות של היצרים הכי שפלים. היו מהומות, צעקות, על חקירות היו עדיין מודבקים הפלקטים לקראת הבחירות. הנאצים תפסו יהודים ופקדו עליהם להסיר את המודעות, לרחוץ את הקירות והמדרכות. ומסביב - צעקות, מכות, קללות והשפלות בלתי נסבלות. לא הייתי מסוגלת לשאת את זה, הייתי בהלם. לא יכולתי לתפוס מאין הם הבאו כל האנשים האלו. היכן הסתתרה כל חלאת האדם הזו ? וינה היתה אחרת עכשו.

??? ולאחר ההלם, מה החלטת לעשות.

לוטה ניסיתי להתקבל לאוניברסיטה בירושלים. אבל הייתי חיבת לעבור מבחן בעברית. התכוננתי בצורה נמרצת. בכיתה למדתי דקדוק אצל המורה לדת. בכל אופן - הצלחתי במבחן. כעבור מספר שבועות נקראתי לפגישה ושם נמסר לי שהתקבלתי לאוניברסיטה ושיש עבורי סרטיפיקט. אבל - הם אמרו (זה היה אחרי "ליל הבדולח" בגרמניה) - יש לנו בסך הכל 12 סרטיפיקטים ובמחנה הריכוז בדכאו ישנו מספר גדול של סטודנטים שיכולים לעלות ארצה בסרטיפיקטים האלו. האם את עומדת על זכותך לסרטיפיקט ?

??? הם השאירו את ההכרעה בידך ?

לוטה כן. אמרו לי שזכותי לקבל את הסרטיפיקט ... עמדתי רגע מאובנת ועזבתי את המקום. הציעו לי לצאת להכשרה. באוסטריה כבר לא היו הכשרות, לכן נשלחתי לאנגליה. חשבו שזה יהיה חצי שנה. הייתי שם 9 ½ שנים.

??? מה קורה עם ההורים, האחות?

לוטה האחות שלי יצאה לאנגליה עם קבוצת ילדים. היא היתה צעירה ממני. ההורים יצאו לבלגיה. היטלר השיג אותם שם. הם הושמדו במחנות.

??? עד מתי היה לך קשר אתם?

לוטה כתבתי להם דרך איזו כתובת בספרד. עד אשר הצנזור האנגלי, כנראה, חשד שזה מיועד לאויב. המכתב הוחזר לי (והאנגלים, החזירו לי את הוצאות הבולים!) ... כך נפסק הקשר. אחרי המלחמה בקרתי באנטוורפן, אבל הרבה לא נודע לי. אחותי אומצה על ידי משפחה אנגלית. ואחר כך יצאה להכשרה של בה"ד (ברית חלוצית דתית) והיא נמצאת בקבוץ "לביא".

הגעתי ללונדון ומשם נשלחתי להכשרה של ב.ה.ד. בצפון אירלנד. אבל הייתי מושפעת מרעיונות שונים והיו לי הרבה ספקות, האמנתי שקיום העם היהודי מותנה בקיום מצוות ואורח חיים יהודי. מי שמעוניין בהמשך קיומו של העם חייב לשמור על המסורת. לכן לא היתה לי כל סיבה לגרום לעגמת נפש להורי. אבל אנשי ב.ה.ד. היו יותר דתיים. לא הייתי דתית תמימה, חשבתי, קראתי והספקות המשיכו להציק. מהכשרה בגרמניה הגיעה קבוצה שהתחילה "לחזור בשאלה"... בהם נתקלתי באנשים צעירים רציניים ותוססים. גם צבי היה בהכשרה הזאת (הוא הגיע עם קבוצה מגרמניה) והביא אתו ספקות ופקפוקים. בעצם הוא היה כבר מעבר לדת.

??? צבי היה מבית דתי ?

לוטה כן, הוא בעצמו למד שנה בישיבה. הגעתי לאנגליה ב-1939 כחודשים לפני פרוץ המלחמה. להכשרה הגעתי בתשעה באב והבחורים לא היו מגולחים. לא הייתי רגילה לזה. היינו נתונים בוויכוחים בינינו. כאשר התברר שנאלץ להשאר בהכשרה יותר משנה אחת התחילה התפרקות. לצבי היו חברים מגרמניה שנשלחו להכשרה בגלזגו ועברנו לשם. היו חברים שהגיעו למסקנה שלילת לגבי הדת. הרוח הזאת התחילה להתפשט ובבה"ד התחילו לפחד מזה. הם הוציאו מבית החלוצ את האנשים שנשארו דתיים ואנחנו שנשארו הקמנו כעין קיבוץ עירוני עם קופה משותפת וכו'.

42 - 1941

כבר לא היינו דתיים, אבל נתונים להשפעה קומוניסטית. היתה שם קבוצה של קומוניסטים וסוציאליסטים מגרמניה וצ'כוסלובקיה, יהודים ולא יהודים. היינו פתוחים מאד לרעיונות אלו. היו לנו הרבה לבטים (זה היה לפני שרוסיה נכנסה למלחמה), התוכחנו הרבה, למדנו וקראנו הרבה, היינו קרובים מאד למה שהיה מכונה "נוער גרמני" (או נוער אוסטרי) חופשי".

??? גרתם יחד הרבה משפחות ובודדים?

לוטה בתקופה זו היינו רק ארבע משפחות בבנין משותף, אבל היו מפגשים בכעין קלוב : היו הרבה סטודנטים ומרצים והיה גם חבר פרלמנט קומוניסט. הייתי קרובה מאד לחוג הזה, הרי הגעתי מוינה הסוציאליסטית, אבל הייתי חייבת ללמוד הרבה מאד. בתקופת המלחמה עברתי משבר קשה מאד בקשר להשקפותי הפציפיסטיות. איך אפשר לא להלחם נגד היטלר ? מה בין הצדק לבין הכח ? אחרי 1941 היה כבר ברור שצריך להצטרף למאבק האנטי-נאצי. כולנו עבדנו למען המאמץ המלחמתי. תחילה התייחסו האנגלים אלינו כאל נתינים זרים מארץ אויב. אני זוכרת שכאשר הצטרכתי ללכת לרופא שיניים בעיר הסמוכה להכשרה הייתי חייבת להביא היתר מהמטרה. אחר כך הכירו בנו כבני ברית. עבדתי בהכנת מדים : יצאתי לעבודה בחושך וחזרתי בחושך (היתה האפלה). ראינו את אור השמש רק חצי שעה ביום, בהפסקת הצהריים. יחד עם זה אינני זוכרת רעב. למרות הצנע איכשהו הסתדרנו.

??? כמה זמן חיתם בבית המשותף?

לוטה סולקנו מהבית הזה כי מאחורינו גרו יהודים דתיים. הם לא יכלו לסבול את המפגשים של יהודים ולא יהודים, את המגורים המשותפים של בחורים ובחורות, חילול שבת וכו'. צבי ואנו עברנו לגור בדירה גדולה בה רוב הדיירים היו קומוניסטים. זה כבר לא היה קבוץ עירוני עם קופה משותפת וכו'. אלו היו מגורים משותפים של אנשים שהיו קרובים בדעותיהם.

???מה קרה להורים של צבי בתקופת המלחמה, היה לכם קשר ?

לוטה אבא של צבי נלקח ב"אקציה" הראשונה לפולין. הוא נחשב לנתין פולני. יותר איננו יודעים עליו ועל כל המשפחה. המלחמה נגמרה ב-1945 וכל אחד מאתנו צריך היה להחליט על עתידו. טניה נולדה בסוף 1943. אנו קראנו לה טניה לזכרה של פרטיזנית.

??? השתיכתם למפלגה הקומוניסטית?

לוטה לא היינו חברים במפלגה. לפי דעת המפלגה היו צריכים לחזור לארצות המוצא (גרמניה, אוסטריה) לעזור בשיקום ההריסות. היו בינינו כאלה שחזרו, והיו כאלה שניסו להתאזרח באנגליה. אנחנו לא היינו מוכנים לחזור לגרמניה או אוסטריה וגם הרגשנו שלעולם לא נהיה אנגלים. אמנם צבי למד שלש שנים באוניברסיטה (הוראה), אבל את ה.ב.א. קבל בהיותנו כבר על האניה בדרכנו ארצה. אנחנו הרגשנו שאיננו שיכים לשום מקום. ואז שמענו על מפ"ם.

??? איך הגעתם למפ"ם, מה משך אתכם ?

לוטה סוציאליסטים, ציונים, זה היה מאד קרוב ללבנו. הבית שלנו הפך להיות בית של מפ"ם בגלזגו. היו אז בשליחות באנגליה: בבי אלה, ישראל פנחסי ושמחה פלפן. הם ביקרו אצלנו, קבלנו את הכתובת של ההכשרה של ה"שוה"צ, ביקרנו שם בקיץ והצטרפנו לגרעין האנגלי. זה היה ב-1948 מיד לאחר הכרזת המדינה, אבל לפני שאנגליה הכירה בישראל, יצאנו למרסיי בדרכנו ארצה. במרסיי העמיסו אותנו על אוניות, היינו צפופים כמו סרדינים. היתה נסיעה קשה מאד, לא אנושית. הגענו לקבוץ עין-החורש והיינו שם כשנה. הגרעין שלנו הקים את קבוץ "יסעור". אנחנו לא הצטרפנו אליהם כי כבר היתה לנו ילדה בת חמש. בבי ואלה הציעו לנו לבוא לחצור. זה היה בסוף 1949. פחדתי מאד מהחיים בקבוץ. כבר לא הייתי נערה בת שמונה עשרה. חששתי שלא אעמוד בתביעות של חלוציות ועוד יותר חששתי מחצור, שנחשב לקבוץ קיצוני מאד. איך אתמודד עם הצורך לעשות דברים נועזים ? המציאות היתה קלה יותר. מצאתי שחברי הקבוץ הם אנשים רגילים, לא כולם גיבורים. החיים הרגילים, הפשוטים, שאולי אכזבו אחרים, הרגיעו אותי. חברי הקבוץ היו אנשים רגילים, על ערכיהם וחולשותיהם שעושים אותם אנושיים יותר. היו אנשים שתרצו את עזיבתם בפער בין "הרצוי והמצוי".

??? הכוונה שאין כאן מלאכים או שקימת בינוניות?

לוטה אינני יודעת מה זאת בינוניות. תלוי איזה סוג של בינוניות. אני מעדיפה בינוניות על רמה טובה. ה"סופרמן" מפחיד אותי. חשובים לי עקרונות, אבל יותר חשוב לי האדם. לחיי היחד דרושים, יחד עם השמירה על העקרונות, לא מעט גמישות והרבה, הרבה סובלנות.

רעיה בן בשט

(בקומסקי)

רעיה נולדתי ב-1916 ברוסיה, בניקוליב (ע"י אודסה). עיר זו היתה מרכז תרבותי עם קהילה יהודית מאד מתבוללת. רוסית היתה שפת האם של יהודי המקום. אמי באה מאיזור אחר (ע"י קייב), שם דברו יידיש. היה לה קשה מאד כי באיזור שלנו היו חייבים לדבר רוסית יפה. אבא היה יליד אודסה וידע רוסית היטב.

??? במה עסקו ההורים ?

רעיה אבי היה אדם אמיד מאד. היה לו בית-חרושת למיטות, שבו עבדו פועלים רבים והיה גם שותף עם אחיו בטחנת קמח.

??? הייתם משפחה גדולה?

רעיה רק הורי, אחי ואני. אחי בוגר ממני בעשר שנים. כאשר פרצה המהפכה ב-1918 הוא היה בן חמש עשרה. הלימודים נפסקו והוא הסתובב ברחוב כמו כל הנערים.

??? מתי עזבתם את רוסיה ?

רעיה ב-1923 - אבי רצה להגיע למצרים (חשב שמבחינה בריאותית זה יתאים לו יותר). בכל אופן, היה מוכרח לעזוב את רוסיה כי התחילו בהלאמת הרכוש. כל לילה היו באים לבדוק את הרכוש ולהחליט מה לקחת. היו מעמידים את אבא לקיר, פוקדים עליו להרים ידים, וכו'. כל ההטרדות האלו נמאסו עליו והחליט להסתלק מהר ככל האפשר. בסוף הלאימו את בית-החרושת שלו. אבא עזב את המקום ואנחנו נשארנו עד אשר ימצא מקום עבורנו. הוא הגיע לתורכיה, ישב אל איזה אי וחיה לאפשרות להגיע לאן שהוא. אחת האפשרויות היתה בולגריה. הרבה פליטים מרוסיה הגיעו לבולגריה וחלק המשיך משם לצרפת. לאחר שנה וחצי, שלח לנו אבא ויזה. לאחר המהפכה נשארנו כמעט מחוסרי כל. בבית שלנו גרו אנשי הממשל, ("עשירים חדשים") ואנחנו נשארנו בחדר אחד וחדר האוכל. היה לנו קשה מאד. האח של אבא דאג לנו וסיפק לנו קצת קמח מהטחנה. הוא ומשפחתו לא עזבו את העיר. בורגה, אליה הגענו, נוצרה מין "מושבה" של יהודים רוסיים. לורנה, כעיר נמל, היה קל להגיע מאודיסה דרך קונסטנצה (רומניה). - הפלגנו באונייה, כמו אונית מעפילים. (יצא לי פעמיים להפליג כך. פעם לבולגריה - ופעם שניה לישראל.)

??? משפחת האח של אבא לא הגיעה לבולגריה ?

רעיה הם נשארו ברוסיה. אח"כ כבר אי אפשר היה לעזוב. אנחנו שמרנו על קשר אתם. וכאשר דודי נפטר המשכנו בקשר עם הבת שלו. גם מהארץ המשכתי להתכתב דרך צרפת. קבלתי מדי פעם מכתבים מבני הדוד מקייב, בזמן האחרון נפסק הקשר לגמרי. בבולגריה היתה פרשה של לימודים. לאנשים שהגיעו מרוסיה ממעמד מבוסס נראתה כולגריה כג'ונגל - מבחינת התפתחות תרבותית. בולגריה היתה רק כחמישים שנה לאחר השחרור מעול התורכים. אמנם התקדמה בצעדי ענק: החינוך התיכוני היה ברמה גבוהה. העם הבולגרי והיהדות הבולגרית אהבו תיאטרון ואופירה, ואלה היו על רמה גבוהה. הנוער המתקדם והנוער היהודי המקומי אהבו לבקר הרבה בהצגות. (בתיאטרון בארץ אפשר למצא רבים מעולי בולגריה). ובכל זאת היה הבדל רב במנטליות בין יהודי בולגריה ויהודים שבאו מארצות שונות. היו קולג'ים צרפתיים, גרמניים, דבר שאפשר לילדים של המהגרים, ללמוד שפה נוספת.

לכן הצטרפתי לדבר בו זמנית שלוש שפות : רוסית בבית, בולגרית ברחוב, וצרפתית בבית-ספר. בגיל שש וחצי כבר ידעתי שלוש שפות. היו קבוצות אחרות של מהגרים מרומניה ואוסטריה שדברו גרמנית. כך קלטתי גם גרמנית.

??? מה משך את כל אלו להגר לבולגריה?

רעיה זאת היתה ארץ מתפתחת עם הרבה אפשרויות. היהודים הסתדרו טוב והתעשרו. אבא, שהביא אותנו לחדר קטן מאד, הרויח טוב במשך הזמן ועברנו לדירה גדולה. באותו זמן הרוסים ה"גויים" הסתדרו פחות טוב מהיהודים. אבא היה סוכן של מפעלים שונים. הוא ניצל את הקשרים שהיו לו עוד מרוסיה עם גרמניה והיה סוכן של חברות גרמניות. היו אמנם תקופות של עליות וירידות. כך קרה, שהוא שלח את אחי לגרמניה ללמוד (29 - 1928), ואז פרץ משבר כלכלי גדול באירופה. אבא הפסיד את כספו ואחי לא חזר לחופשה תשע שנים.

אח"כ עלה היטלר לשלטון. אחי, שלמד הנדסה בנירנברג, נאלץ לעזוב את העיר. ביה"ס למהנדסים היה בנוי כך, ששנתיים לפני התחלת הלימודים העיוניים, צריך היה לעבור הכשרה באיזשהו מפעל. אבא סידר לו את זה אצל אנשים שהוא הכיר בִּנְסְטֶפְלִיה (צפון גרמניה). הוא התיידד אתם וכאשר התחילו המהומות בנירנברג הוא נסע לשם והתקבל למשפחה כאלו שהוא לא היה יהודי, אלא רוסי. כך הוא חי שם עד 1937 ואז חזר לבולגריה. כעבור שנתיים קבלנו צו לעזוב את בולגריה.

למה? ליהודים היה עקרון: להחליף את הדרכון של הארץ בה חיו. חשבו שיהיה יותר קל להסתדר עם דרכון זר, ז.א. לא להיות נתין הארץ בה חיו. לכן היה לנו דרכון רומני (קנו את זה). הרומנים היו הראשונים ששללו את הנתניות הרומנית של היהודים. כך נשארנו ללא פספורט. נתנו לנו שהות של שבועים. אני ממילא רציתי לעלות ארצה. אבא לא חשב על זה אבל לא היתה לו ברירה. אחי שהיה לו פספורט "כשר" נשאר לטפל בעסק של אבא. הוא התפרנס מזה טוב מאד. אח"כ באו הגרמנים ולקחו את העסק. הוא עבר לעיר-שדה, ועלה ארצה ב-1949.

??? מה קרה עם אמא?

רעיה אמא נפטרה מסרטן קצת לפני העליה שלנו. כאשר "ישבנו שבעה", קבלנו הודעה מהמשטרה שצריכים לעזוב את בולגריה. אבא היה לגמרי שבור. הוא רצה שנעלה ארצה יחד, אבל אני רציתי לעלות עם חברי התנועה כמעפילים ואילו אבא עלה עם אניה אחרת.

??? היתה הפלגה פרטית - לא דרך עליה ב'?

רעיה היה יהודי בשם קונפינו שארגן נסיעות ארצה. (יש חלוקי דעות בקשר לאדם הזה) בכל אופן בעד תשלום טוב הוא הוציא יהודים רבים מבולגריה ארצה.

??? בחזור קצת אחורנית - איך הגעת לתנועה?

רעיה אני גדלתי בבית מתבולל. החברה הטובה שלי (אסיה) באה מבית ציוני. אבא שלה למד בגרמניה, הכיר את הרצל וכו'. היו לנו קשרים כמו משפחתיים. בכלל - כל הקולוניה ה"רוסית" לא קשרה קשרים עם היהדות הבולגרית וחיו בתוך הקהילה הרוסית. אמא שלי שמרה על מסורת. חגגנו את החגים: פסח וראש השנה. ביום כיפור אמא צמה, אנחנו - לא. אמא הכניסה בנו את הקשר ליהדות, אבא - לא. לכן אמא נאלצה לעשות דברים שבדרך כלל עושה אב המשפחה, כמו לאסוף בערב פסח את פרורי החמץ מהחלון: אמא התהלכה עם כנף אווז לנְקִיּוֹת את החמץ מהבית. הכשירה את הכלים, הורידה כלים חדשים. אבא, ישב בסדר פסח וקרא את כל האגדה, כאשר אמא משגיחה עליו שלא ידלג על אף משפט...

החגים אצלנו היו קודש. בפסח הכל הבריך, חודש לפני זה סויד ומורק. זה כל כך השפיע עלי, שעד היום אינני יכולה לטעום לחם בפסח. בראש השנה ההורים הלכו לבית הכנסת וישבו שם מהבקר עד אשר סגרו את בית הכנסת. ביום הכיפורים היתה ארוחה לפני הצום, וארוחה מפסקת. חגגנו את החגים היהודים באדיקות רבה יותר מאשר יהדות בולגריה. את הילדים אמא לא הכריחה לצום ביום הכיפורים, ולעתים היתה אפילו קונה נקניק חזיר עבורנו. על ציונות לא ידענו דבר, עד אשר בא בן של מורה מהקהילה האשכנזית (היה בית כנסת אשכנזי ובית כנסת ספרדי) להקים תנועה שנקראה "הכרה", כלומר, חזרה ליהדות. הבן הזה למד בבי"ס עברי. אני למדתי בבית ספר צרפתי עד גיל שלש עשרה ואח"כ בתיכון בולגרי. הבחור הזה אסף הרבה נערים/ות מהקהילה האשכנזית וכך הפכתי להיות פעילה מאד בארגון הזה. כאן כבר דובר על ציונות ואני חשבתי, שאני רוצה לעלות ארצה.

השאלה היתה איך לקבל סרטיפיקט. בינתיים "הריח" השוה"צ שיש אצלנו נוער טוב מאד והתחילו לשלוח אלינו חברים על מנת לקשור אתנו קשרים. (סעם בא בני ללמד אותנו עברית וכו'). בכל אופן היה להם ענין להעביר נערים מ"הכרה" אליהם. התחלנו ללמוד עברית. ידענו על התנועה אך עדין לא ידענו מה הכוונות שלהם לגבינו. כאשר גמרנו את התיכון הלכנו לארגון של סטודנטים, אבל כל זה עדין לא פתר את הבעיה איך לעלות ארצה. כאן נכנסו נשות "ויצו": הן עזרו להכשרות של השוה"צ ושל תנועות אחרות. להן היו סרטיפיקטים של משקי הפועלות: "נהלל", "עננות", וכו'. זאת נראתה לנו כדרך טובה לעליה, אבל ויצו רצו שנארגן תנועה של "ויצו הצעירה". הצטרפתי והתחלתי לארגן את ויצו הצעירה. נתנו לנו מקום להתאסף בבית-העם. שם היה מרכז של כל התנועות וכך נפגשנו עם השוה"צ. התחלנו לדבר על העתיד שלנו והתקרבתנו מאד אליהם. אני הייתי ה"נשיאה" של ויצו הצעירה. היו לנו כשישים בנות. אסיה היתה מדריכה של שכבה יותר צעירה (עליז ונירה היו שם). בית העם היה מרכז של כל היהודים. שם נפגשנו גם עם בית"ר והחלוץ. התחלנו להבין מה הולך, והתחלנו להרגיש עצמנו יותר קרובות לרעיונות של השוה"צ, לקבוץ וכו'.

אני זוכרת בחנוכה תכננו מסיבה משותפת. אני כתבתי איזה מחזה עבור הבנות שלי מויצו, ואמרו לי שיש בהשוה"צ בחור שיכול לעזור לביים. זה היה ז'קו פרחי. המחזה הזה היה בנוי על חומר היסטורי. אנחנו למדנו את דובנוב, אחד-העם ובלענו כל מה שיכולנו למצוא על תולדות העם היהודי. היה הרבה חומר בבולגרית ובשפות זרות. ההתקרבות היתה איטית ובמידה רבה רעיונית.

??? את היית בסופיה?.

רעיה בהתחלה חיינו בִּוְרְנָה, אח"כ עברנו לסופיה. יצאתי להכשרה, עדין כחברת ויצו - מנדיל היה אחראי בהכשרה הזאת. לאט-לאט התחיל להיות לי ברור שאני אעלה ארצה עם חברי השוה"צ ושאני אחיה בקבוץ. (בינתיים קבלנו הודעה לעזוב את בולגריה). התחילו לארגן אוניות לעליה. דר' קונפינו היה מקבל רשימות מהמטרה, של אלו החיבים לעזוב את בולגריה והיה מציע להם מקום באניה שלו: הוא היה הראשון שידע על צו הגירוש. מצד שני התחילה להתארגן עליה בלתי ליגלית גדולה. כשאבא קיבל את צו הגירוש, זאת היתה ההזדמנות עבורי לעלות ארצה. במשך שנתים דברתי על זה. ובאותו לילה שאני עליתי על אנית עליה ב' "טייגר היל" עלה אבא על האניה שאירגן קונפינו. זה היה מאד אכזרי מצדי לא להצטרף אליו. הוא היה שבור אחרי מות אמי, אבל אני לא רציתי לותר על העליה עם התנועה. בעליה של קונפינו עלו משפחות שלימות. בעליה הבלתי ליגלית - לא. רק אמא של אסיה חברתי, הצטרפה אלינו כי אביה נפטר בנמל מהתקף לב רגע לפני העליה ונאלצו להשאיר אותו שם. בני משפחה שנשארו שם דאגו לקבורתו. אסיה, אחיה ואמא הפליגו אתנו.

הגעתי ארצה בספטמבר 1939 ב"טייגר היל". אחרי הירידה לחוף תושבי תל-אביב אספו אותנו לבתיהם. האשה שלקחה אותי בלילה הלכישה אותי; היא גם מצאה איזה זוג נעלים עבורי - אנחנו השארנו את כל הבגדים שלנו על החוף. למחרת בבקר הלכתי בנעלים לא שלי משכונת "חאפ" לרחוב מאז"ה אל קרובי אמי, שעלו ארצה ישר מקייב והיו כבר ותיקים בת.א. כאשר הגעתי אליהם, אבא כבר היה שם. האוניה שלו היתה בים רק שבועים, הם לא נתפסו ולא היו להם שום בעיות. אנחנו היינו בים ארבעים יום.

אבא ניסה לשכנע אותי שאשאר אתו בעיר אבל אני כבר ידעתי שאנחנו יוצאים כגרעין לקבוצ "מעברות". נשארתי בת.א. עשרים ותשעה יום. אבא קנה לי בגדים ונעלים. יצאתי ל"מעברות" והוא נשאר לבד בעיר. היינו כארבעים איש. הגענו למעברות בספטמבר 1939 ועברנו לראשון לציון בדצמבר 1940.

הגרעין שלנו היה גרעין טוב, תנועתי. לי היה קשה, כי לא כל כך הכרתי את כל החברים ולא ידעתי את השפה (יתר החברים דברו עברית). אני הייתי בתנועה זמן קצר ורק באוניה החלטתי סופית להצטרף לגרעין הזה. למדתי קצת עברית אצל חברה ותיקה ממעברות. במשך הזמן יצרתי קשרים עם אנשי מעברות, דוברי רוסית או גרמנית. אנחנו היינו שלש חברות שהגענו לגרעין מ"ויצו". קצת לעגו לנו אך, למעשה, למדנו על הקבוצ יותר מאשר למדו חברי הגרעין - כי הם היו סגורים בתוך עצמם - היו כבר משפחות ביניהם. - ואילו שלשתנו קשרנו קשרים עם חברי הקבוצ - יצאנו לטיול בסביבה וברחבי הארץ... הגעתי עם הגרעין לראשון לציון.

קשיי ההסתגלות שלי התחילו בראשון. זה לא היה משק. החברה היתה מאד נוקשה. אני גדלתי באוירה ליברלית, של חופש הפרט, התחשבות ברצונותיו וכו'. בקבוצ ג' היו הגבלות על כל דבר. גם השפה הקשתה עלי מאד. למרות שלא נולדתי בבולגריה הצטיינתי בשפה הזאת, הכרתי את הספרות הבולגרית וכתבתי בשפה הזאת. אך פה לא הייתי מסוגלת לקרא, לדבר, לכתוב. נאלצתי לותר על דברים רבים בתחום התרבות. קשרים חברתיים לא היו לי. כל אחד לחם את מלחמת הקיום שלו. לאט לאט הסתגלתי, קצת ויתרתי, קצת קיבלתי. למרות הכל אף פעם לא היו לי ספיקות לגבי הקבוצ. בחרתי בדרך הזאת ואינני זוכרת אף רגע שבו הרהרתי נגד הבחירה הזאת. גם כאשר הקמתי משפחה ונולדו לי ילדים, לאורך כל הדרך (וזה כבר 47 שנים), לא העליתי על דעתי ספיקות לגבי ההכרעה שלי בקשר לקבוצ. לא מזמן נשאלתי: אילו הייתי צריכה היום להחליט על דרכי בחיים, האם הייתי בוחרת שוב בחיי קבוצ. אני עניתי ללא פקפוק שבהחלט כן.

??? האם היו דברים שהפריעו לך בשנים הראשונות בקבוצ בראשון לציון: המצוקה, השיתוף, החינוך המשותף?

רעיה השיתוף דוקא לא הפריע לי. כל אחד מאתנו בא, אמנם, עם איזשהו "רכוש" - ולו הצנוע ביותר - וצריך היה לותר עליו. את השעון איכשהו לא נתתי. גם בלעדי זה הלך לי לאיבוד. "לקחו לי" את המזרון ודברים אחרים אבל זה לא הפריע לי - אם כי היו דברים מצחיקים ומיותרים בתחום זה של השיתוף. הייתי בקורתית לגבי זה כי בכלל היתה לי ראייה יותר מפוקחת. לא קבלתי דברים בצורה מוחלטת, בדברים מוגמרים. ולכן אולי הבעתי ספיקות לגבי דברים מסוימים. השנתיים הראשונות היו לי די קשות. לא לקקתי דבש. בתחום החינוך המשותף לא היו לי ספיקות. כיום זה קצת משונה בעיני, איך הייתי כל כך שלמה לגבי שיטת הטיפול בימים ההם. כשנולד הילד הראשון לא היה לי נסיון בתחום הזה. האמנתי שמטפלים בילדים לפי השיטות החדשות ביותר. סמכתי שכל מה שעושים הוא טוב לכריאותו של התינוק. קבלתי הכל כמו תורה מסיני, למרות העובדה שאני מטבעי בקורתית; על זה לא היו לי שום ערעורים. האמנתי שזהו, שפועלים לפי השקפה פרוגרסיבית, יודעים טוב ממני.

??? עד כאן ראשון לציון, מה בקשר לבית גן ולגבולות.

רעיה בית גן היתה, עבורי, תקופה טובה מאד. ראשית כל התאהבתי בגליל.

??? ושנית ביעקב...

רעיה גם זה. יעקב בא באוניה אחרת, ישב שנה בעתלית, ומשם בא ישר לבית-גן. החיים בפלוגה היו יפים מאד, זאת היתה חבורה קטנה, אינטימית. בבית-גן התחילה ההתקשרות שלי לארץ. בבית גן היו יותר פתוחים וחיילי הפלוגה היו יפים מאד. כשהזרתי לראשון התחילו קשיים פרטיים, חשתי שטרם גמדתי את הקשר לבולגריה, לתרבות לחברים. אבל בית-גן פתחה לי פתח להידוק הקשר עם הארץ.

??? וגבולות?

רעיה בגבולות לא הייתי אבל היה לי קשר דרך יעקב. יעקב היה בין הראשונים שעלו לגבולות. דרך המכתבים שלו חיזתי את הנגב. הרגשתי את עצמי כחלק בלתי נפרד מהקבוץ. אח"כ באה תקופה קשה בגידול הילדים. לגדל ילד כאשר אבא בא רק פעם בששה שבועות... ומגבולות יעקב עבר מיד לחצור. שוב פרידה. כאשר ארנון היה כבן שלש הגענו לחצור וכבר היינו יחד.

??? מה חשת בהכרעה לעזוב את גבולות?

רעיה כאשר נאלצנו לעזוב את גבולות היתה בלי שום ספק אכזבה גדולה. וכאשר הציעו לנו את המקום הזה (חצור של היום) - זה לא כל כך מצא חן בעינינו. אני זוכרת שבנימין ש. אמר: "זה מקום להתישבות? זה מקום להקים קיוסק" - אחרי נוף הגליל ומרחבי הנגב - לבא למקום הזה היתה אכזבה גדולה. אבל מבחינה פרטית חשתי שהגיע הזמן לחיי משפחה נורמליים, לחיים של קבע, בלי פלוגות ופרידות אין סוף. זה כבר נמאס; היה קשה לכולנו. שמחתי שמתקרב הסוף לכל זה. יחד עם זה אי אפשר להתעלם מהעובדה שהקבוץ עבר שתי אכזבות גדולות - עזיבת הגליל ועזיבת הנגב. בעזיבת גבולות היתה הרגשה שאנחנו עוזבים מה שהוא גדול, מרתק, ועוברים למרכז הארץ, מסתדרים... עברנו למציאות של יום ללא התלהבות.

??? ספרי קצת על עבודתך כאחות.

רעיה כשהגעתי לקבוץ לא היה לי מקצוע (כמו רוב העולים) וגם שום הכנה פיזית. בבולגריה הספקתי להיות רק חדשים בהכשרה חקלאית ומיד אחרי סיום בי"ס תיכון המשכתי בלמודים. למדתי בבי"ס גבה לעבודה סוציאלית, שהיה בזמנו בית ספר חדש, לפי דגם אמריקאי... משך הלימודים התאים לתכניות העליה שלי וסיימתי בהצלחה את הלימודים - אך ידעתי, שלא אעסוק בשטח הזה בארץ. בהיותי בגרעין בקבוץ מעברות... התחלתי לעבוד בטיפול חולים ואח"כ התנדבתי לעבוד בערכים כעזרה לאחות במרפאה של הקבוץ... ההכנה למקצוע האחות היתה אוטוידקטית: יצאתי לקורסים שונים, לעבודה מעשית במרפאות שונות. השגתי ספרים וחוברות בשפה הרוסית, קבלתי חוברות מצרפת ומבלי לדעת אנגלית נעזרתי במדריכים וספרים באנגלית. כמוכן לא פסחתי על שום חומר בעברית המיועד לאחיות ודי מהר עברתי לספרות של רופאים, במידת היכולת, בעקשנות נסעתי לכל יום עיון; עברתי קורס די רציני בפסיכיאטריה ומצאתי בו עניין רב. שיתוף הפעולה וההכנה ההדדית שהיו לי עם הרופאים שעבדתי לידם עזרו מאד... הבעיה והקושי הגדול היו בעבודה היומיומית: איך לפעול כאחות יחידה, בלי רופא במקום, בישוב חדש החי בתנאים חלוציים, בתנאים סניטריים ירודים; במצב של קליטת עליה שלה, לפעמים, הסתגלות קשה לתנאים האלה. איך להיות פנויה פיזית ונפשית בכל שעות היממה לכל פניה רצינית, ופחות רצינית, של מבוגר, הורה זקן וילד. איך ללמד אוכלוסיה מגוונת את הנורמות המקובלות, פחות או יותר, בענייני בריאות. איך להתיחס למצבים פיזיים ונפשיים, להבחין ביניהם ולראות בהם מטרה לפתרון שווה. אין לבנות מרפאה קטנה וצנועה, אך ביתית ונעימה, עצם בניית המרפאה הפכה אותה עבורי לבית שני - ולא פעם על חשבון משפחתי שלי. היו משימות אין ספור, מכשולים וכשלונות בדרך. פה ושם היו רגעי סיפוק, פה ושם גם סימנים של הערכה - אך לא תמיד! היום כאשר אני רואה את דור האחיות החדש - וביניהן כמה שקבלו את הכשרתן הראשונה במרפאה הקטנה של חצור - אני מרוצה. האחיות הצעירות הן לפי רוחי וזה שווה הרבה - זאת התודה.

אדי כהן

אדי נולדתי בברלין בגרמניה, ב-1920. גדלתי בבית מסורתי, שומר שבת, אבל בלי כפיה דתית. בבית שרר חופש מוחלט. בקרתי בבית הכנסת וחגגו את הבר-מצוה שלי כבא העת. לאחר הבר מצוה, בערך בגיל 14 - 13, הצטרפתי לתנועה. למדתי בבית ספר גרמני עד 1936, עם כל הכרוך בזה. עד לבוא הנאצים היתה לי ילדות טובה מאוד. עם בוא הנאצים הכל השתנה. הכל התהפך. היינו שונים מכולם. לפני זה היינו באירגון ספורט גרמני "בר כוכבה", ארגון גרמני-יהודי. היינו פעילים מאוד בספורט ובמשחקים יחד עם נערים גרמניים אבל אחר כך התחילו ההטרדות. תחילה זה היה כאילו בצחוק: השמיעו את התאוריה הגזענית של ארים לעומת אחרים. אבל לאט לאט זה החריף ואי אפשר היה לסבול את זה. ב-37 חשתי על עליה ארצה בחברת הנוער שהגיעה לכפר מנחם, אבל כאשר ההורים החליטו להגר מגרמניה לארה"ב נאלצתי לנסוע אתם. את החברים שהייתי צריך לעלות אתם, פגשתי אחר כך בכפר מנחם. הצטרפתי מאוד שנאלצתי לנסוע לארה"ב ולא לעלות ארצה.

??? ספר עוד קצת על החיים שלך בגרמניה - ממה התקמתם? איך היו החיים בבית הספר, התנועה ...

אדי לאבא היה מפעל מתכת. אחר כך גם אני נתפסתי לעסוק בזה (אם כי אבא המליץ לי לא לעסוק בזה). מצבנו הכלכלי היה טוב. המפעל היה גדול ומבוסס. היה לנו בית עם שבעה חדרים, היו לי אח ואחות בוגרים ממני. חיינו כמו כל יהדות גרמניה באותם ימים: היינו יהודים טובים וגם גרמנים טובים. אבא לחם בתור קצין גרמני במלחמת העולם הראשונה. הוא לא היה ציוני אבל לא התנגד שאנחנו נהיה ציונים. אחותי ואני היינו ציונים "שרופים" מאוד. אבא היה אומר, שהוא לא השוטר של אלוהים, אם נרצה - נהיה דתיים, ואם לא - זה גם כן בסדר. הציונות היתה אז מקובלת בגרמניה - במיוחד בברלין. היתה יהדות מתקדמת והיתה תקופה מענינת מאוד בתנועה; היו פעולות לא שגרתיות; בתקופה של עליית הנאצים לשלטון, למדנו להשתמש בנשק. היינו במחירת חלקית. היו לנו פגישות לא כל כך נעימות עם הגסטפו. היו ויכוחים אין סופיים עם הנוער הקומוניסטי שהלכו בתקופה מסוימת עם הנאצים. הם טענו, שכמה שיהיה יותר גרוע - יהיה אחר כך יותר טוב. כציונים וסוציאליסטים היתה לנו מטרה ברורה. כבר היו לנו אכזבות מברית המועצות, כאשר הגיעו אלינו הדים ממלחמת ספרד. בתנועה שלנו היו טרוצקיסטים וסטליניסטים והיו ויכוחים רבים.

ארבע השנים האחרונות היו קשות מאוד. הייתי ילד יהודי גאה. והייתי חוזר הביתה יום יום, אחרי מלחמות רחוב. אמא היתה מסכנה, אבל אנחנו, הילדים היהודיים, לא ויתרנו. ההורים פחדו אבל אנחנו היינו צעירים ולא היינו כל כך ערים לסכנות. הלכנו לבית הספר, לתנועה, יצאנו לטיולים והמשכנו בפעילות כמעט רגילה תחת עינה הפקוחה של הגסטפו.

כאשר אני עברתי קורס של מצילים בשחיה זכיתי ללחיצת יד של אחד השרים הנאציים, וכאשר קראו לי בשם כהן לעלות על הבמה (זה היה בבית הספר), השר הזה כמעט התעלף במקום, כאשר ראה יהודי גבוה בהרבה ממנו, והוא חייב ללחוץ את ידו. היינו פוגשים בנאצים כאשר אבטחנו את הכנסים של התנועות הציוניות, היה לנו נשק קר וגם נשק חם. לנו לא היה אשליה בקשר אליהם.

??? היה קן גדול בברלין?

אדי קן רציני מאוד (פגשתי שם את משפחת צירקיין ואת האח של רחל זלינגר קותי, מכפר מנחם), היו כמה קנים בברלין. התנועה היתה חזקה מאוד.

אדי התחילו להתפזר בסוף היותי שם. חלק עלה ארצה לכפר מנחם ולבית זרע, השומר הצעיר הפסיק את פעילותו בברלין, בשנים 37 - 38. כל הדרך לאמריקה בכיתי כי רצייתי לעלות ארצה. אבל בסוף הגעתי, למדתי מקצוע, הכרתי עולם מענין, השתלבתי בתנועה.

??? עוד לפני אמריקה, נמשיך קצת לשוחח על התקופה האחרונה בגרמניה. ספר קצת על המפגש עם המציאות הנאצית.

אדי היתה תנועה ציונית חזקה מאוד, היו ביניהם אישים בולטים מאוד, סביבם גם התרכזו תנועות הנוער הציוניות, היה ברור שליהודים בגרמניה אין עתיד וצריך לצאת משם עד כמה שאפשר יותר מהר.

??? זה היה רוב, זה היה מעוט ?

אדי אני יכול לדבר רק על ברלין. בברלין זה היה כחצי. היו קומוניסטים שהכבידו עלינו מאוד. והיו גם הרבה יהודים שלא היו ציונים והאמינו, שחלום הבלהות, ששמו היטלר, יעבור. ואם זה לא יסתיים - עדיף להתאבד. אלפי יהודים בברלין התאבדו. הם ראו שהעם הגרמני הולך עם הנאצים, ואז אין טעם לחיים. הרי היטלר עלה לשלטון באופן דמוקרטי. לאחר ששמענו אותו באסיפות וברדיו היה ברור שאין עתיד ליהודים שם. היו שלש אפשרויות: להתאבד, לחכות למה שיקרה וללכת לאן שהנאצים יובילו או התשובה הציונית. האפשרויות היו בעצם רק שתיים: להשאר בגרמניה או לעזוב בהקדם. "השומר הצעיר", "החלוץ" וגם "בני עקיבא" דחפו לעליה.

בארה"ב

כשהגעתי לניו יורק חיפשתי את משרד התנועה ונודע לי שזה נמצא בברודוויי. הלכתי לשם ברגל, כאיש שבא מאירופה לא הייתי מודע למרחקים של עיר כניו יורק. הלכתי כשעה וחצי! בכל אופן הגעתי וצורפתי לקן ברזנסק. יש לנו בקבוץ מספר חברים מהקן הזה (שושנה אטקין, שמואל ב. איבי ש., יוסף ב., יהודה סלע ועוד) - "גדוד להבה". קודם כל עבדתי למען הפרנסה 8 שעות ביום, למדתי בבית ספר טכני שלש שעות, לכן יום העבודה שלי, הלימודים, והקן, נמשך שעות רבות מאוד - עד מאוחר כלילה. היינו צעירים וזה לא הפריע. הייתי חוזר הביתה בחצות ומתחיל בבוקר מוקדם את יום העבודה בתוספת שעות הנסיעה הלוך וחזור. אבל הייתי מרוצה מאוד.

??? איך היה קן ניו יורק לעומת הקן בברלין?

אדי החיים בקן כמעט ולא היו שונים. הכניסו אותי להדרכה למרות שלא ידעתי אנגלית. מבחינת ההשקפה והמבנה, כמעט ולא היה הבדל. גם התנועה בארה"ב לא היתה סטליניסטית. לא היה לי כל קושי להסתגל לתנועה בניו יורק: צופיות, שיחות רעיוניות, יהדות, דברים שעסקנו בהם גם בברלין. מבחינה חברתית היה נעים מאוד: זה היה גדוד יפה, רבים מגדוד להבה נשארו בארץ ובקבוץ.

??? איך הסתדרו ההורים?

אדי ההורים לא הסתדרו טוב. קרובי המשפחה עזרו לנו. (הם היו אמריקאים מדורי דורות. אחד הדודים שלי היה היהודי הראשון שקיבל אות הצטינות על השתתפותו במלחמת הצפון והדרום). בזכות הקרובים הגענו לארה"ב, כי הממשלה האמריקאית לא כל כך ברצון נתנה ליהודים מאירופה להכנס. רק כאלו שהיו להם כל הנירות הדרושים: אנשים עשירים וכו'. הקונסוליה האמריקאית בברלין התנהגה בצורה קשה מאוד כלפי היהודים שרצו להגר.

??? למרות שהם ראו המצב ויכלו לשער מה הולך להיות שם ?

אדי הם לא רצו בתוספת יהודים באמריקה.

טוב. הגענו לאמריקה. ולא הרבה אחרי זה התחילה המלחמה. היינו, רותי ואני, שליחים בקליפורניה. שם נפגשנו עם אותם האנשים שהם גם היום אוהדים שלנו, היו שם שליחים שלנו לפנינו וביניהם רוחמה. קליפורניה זה כמעט ארץ אחרת, קרוב ל-5000 ק"מ מרחק מניו יורק. היינו בקליפורניה כשנתיים. חזרנו לחוות ההכשרה בניו ג'רסי. חשבנו שנעלה ארצה לאחר זמן קצר - אולי שנה. אבל ארה"ב הצטרפה למלחמה, לאחר שהיפנים התקיפו את פרל-הרבור, וכל החלומות על עליה מוקדמת נגוזו. קבוץ ג' האמריקאי התארגן לשהיה ארוכה בארה"ב. חלק גדול מהחברים התגייס לצבא או לצי, חלק הלך לעבוד בתעשיות הקשורות למלחמה וביניהם גם אני. כך למדנו מקצועות שונים. אני התגייסתי שנה לפני סוף המלחמה לצי הסוחר. זאת היתה עבודה תקופה מעניינת מאוד. נסעתי הלך וחזור לאירופה, למרכז אמריקה, לקובה, וכו', בתור מלח סיפון. זה היה פרק עשיר מאוד מבחינת נסיון חיים וחוויות. הייתי בארצות שהיו כבר משוחררות מהנאצים. חלק עוד לא. הייתי בהולנד ובדניה, בבולגיה, אנגליה. היו ארצות שמצבם הכלכלי היה נורא. שם גם פגשתי את אנשי הבריגדה (ברוטרדם). היה מאוד מרגש למצוא שם חברים משלנו (מכפר מנחם). כשהגעתי אליהם הבאתי להם כל מיני דברים אך הם לא רצו לקבל. והיו לי הרבה סיגריות, כי לא עשיתי, וכו', הם לא רצו לקבל מתנות מאמריקאים, אם כי היינו חברי תנועה. הפגישה היתה מאוד מרגשת.

לאחר המלחמה חזרתי לבית הקבוץ בניו יורק. הבאתי אתי הרבה כסף. בצי הסוחר שילמו טוב מאוד. במיוחד באיזורי סכנה שונים. אם מפליגים במקומות ממוקשים מקבלים כסף נוסף וכך גם עבור שעות נוספות. אני עבדתי שעות רבות מאוד. כך שבכל נסיעה שנסעתי הרווחתי דולרים רבים. כל זה נכנס לקופה המשותפת של הקבוץ. בכסף שהרווחנו מימננו את העליה שלנו וקימנו את הבית המשותף. בבית היו לנו כבר הילדים הראשונים: דויד קדם, נורית ניידל, וגבריאל מילר. התחלנו לטפל בעליה בלתי ליגלית. בעזרת השליחים שלנו חיפשנו דרכים איך להגיע ארצה. בבית המשותף שלנו גרו כל השליחים שהיו מגיעים לניו יורק. (נתן פלד, אברהם פיין וכו'). הפגישה שלנו אתם הוסיפה לנו הרבה מאוד. חשגנו מעט מאוד סרטיפקטים ואתם עלתה קבוצת העליה הראשונה שלנו. המשכנו לחפש דרכים. בינתיים עזרנו להשיג נשק ולארוז אותו. קנינו מכונות.

??? איך אתם עליתם?

אדי רותי עלתה לפני, יחד עם חיים זיפה טל. הפטנט שלנו היה: היינו קונים כרטיס ליוון באוניה שהיתה נוסעת מניו יורק לים התיכון, עוצרת בחיפה, ומשם ליוון. אנחנו היינו קונים כרטיס כזה ובחיפה יורדים ונעלמים. אנשי ההגנה בחיפה דאגו לחברים שלנו. הרבה חברים שלנו ניצלו את הפטנט הזה. רותי עלתה כך עם תמר שהיתה בת שלשה חודשים. האנגלים אז כבר הבינו את העסק, אבל תמר התחילה לבכות וחיל אנגלי נתן להן לרדת בחיפה. אני אישית ניסיתי דרך אחרת: הלכתי לצירות התורכית בניו יורק, בקשתי ויזה לתורקיה לשם עסקים. היו בידי מכתבים של אבי. (שכמובן אני כתבתי אותם). השגתי ויזה מעבר דרך "פלשטיין" ובחיפה נעלמתי. כך הגעתי ארצה ישר לקבוץ ג' בראשון לציון.

??? איזו שנה?

אדי ב-1947, לפני מלחמת השחרור. המחנה בראשון לציון לא אכזב אותנו, כי ידענו למה אנחנו באים, ידענו שזה לפני ההתישבות... אפילו התפלאנו שישנם צריפים, שיש אוכל, שישנו מחסן בגדים. הדברים החומריים לא הפתיעו אותנו. בגלל הידע שלי בעבודת מתכת התחלתי מיד לעבוד במפעל יחד עם אליהו, יעקב אשל ובירו (בעבודות למען הצבא: רימונים וחלקים לסטנים). עבדו אתנו עוד מספר חברים שהגיעו מארה"ב, אחר כך הגיעו מכונת היציקה הראשונה וקבלנו עבודות שונות. למעשה הייתי עסוק בזה רוב הזמן.

אני הייתי בין האחרונים להגיע מארה"ב, כי הייתי בצוות החיסול של כל הרכוש שהיה לנו שם. כשהגעתי לראשון התחילו הנסיעות הלוך וחזור מראשון לחצור. הדבר היחידי שזעזע אותי כאשר הגעתי לחצור ונכנסתי להנהלת החשבונות, היתה תמונתו של סטלין, שהיתה תלויה שם. ברגע זה הייתי מוכן לארוז את החפצים ולעזוב את המקום!

??? אתה בטוח שהיתה תמונה של סטלין תלויה באופן קבוע באיזה שהוא מוסד בקבוץ?

אדי אני בטוח בזה. בשבילי זה היה שוק גדול מאוד; לא אוהלים, לא תנאים חומריים, כל זה לא הפריע לי, מה שהפריע זה היה הסטליניזם. בזמן מלחמת השחרור הייתי בחצור בעמדת הלול, (קיוינו שכמה תרנוגלות תפגענה ונוכל לעשות קומז'יק, אבל זה לא קרה)... בדרך כלל לא היו אירועים מיוחדים. הדבר הנורא היה מותו של זק, חברנו, בכפר מנחם, זה היה קשה מאוד. התקופה היתה לא פשוטה. חפרנו עמדות, שמרנו, היו הפוגות ושוב התחדשו הקרבות. הייתי נהג של מרכז המשק, אברהם וייזל, די הרבה זמן כי היו מעט חברים עם רשיון נהיגה. שמחתי להכיר אותו וללמוד את בעיות המשק.

בזמן המלחמה נפגע החדר שלנו בצריף הארוך במחצבה מהפגזים המצריים. תמר היתה בפינוי בחולון, כך שיכולתי להיות שקט. המצב החברתי בחצור היה טוב מאוד. אמנם לקח לנו הרבה זמן להתרגל לישראלים, לכולגרים, לכל ההבדלים בגישה הרעיונית והתרבותית. במיוחד הכבידו שיטות החינוך. לא הסכמנו לשיטות החינוך ובמיוחד הטיפול בתינוקות: המקלחת הקרה בחורף, המשטר הפוריטני שהיה אז נהוג בארץ. הכביד עלינו המשטר החמור בקשר לביקורים אצל הילדים. לכל האמריקאים ולי הדבר הזה היה קשה מאוד. אם חשבנו פעם על עזיבת הקבוץ הרי שזאת היתה יכולה להיות אחת הסיבות לישראלים הכל היה ברור. להם היו כל התשובות ואנחנו כאילו לא הבננו דבר. אנחנו לא היינו מסוגלים לבטא את העמדות שלנו גם בגלל קשיי השפה. לקח לנו הרבה זמן להתגבר ולהסתגל. אחר כך חלו גם שינויים בכיוון העמדות שלנו, והיום יודעים שצדקנו. אבל בזמנו היה קשה לקבל את שיטות החינוך והיה קשה להאבק על הגישה שלנו.

??? אתה ידעת קצת עברית?

אדי מעט מאוד. את הא"ב למדתי בגרמניה, ידעתי קצת לכתוב, אבל לדבר - אף מילה. (לעומת החברים מבוסטון, שידעו את השפה היטב). לא היה אז אולפן וגם היינו עסוקים כל כך בעבודה. לא למדתי בשום קורס, וכך עד היום. כל מה שאני יודע זה מתוך לימוד עצמי. זה כמובן היה קושי בנוסף לקשיים רבים אחרים. אבל לא התרשמנו מהקשיים. ידענו מה אנחנו לוקחים על עצמנו. רצינו להוכיח לעצמנו שאנחנו מספיק עקשניים להמשיך. היו גם רגעי יאוש בגלל הכבדות מיותרות, למשל ההגבלה על בולים למשלוח מכתבים להורים. מה שעזר לנו היתה העובדה שהיינו קבוצה גדולה של אמריקאים ועודדנו אחד את השני. לאט לאט התחילו להוצר קשרים והבנות בינינו לבין הישראלים והכולגרים, עד אשר נוצר קבוץ אחד.

??? לפני שנמשיך בחיים בקבוץ רצינו לדעת קצת יותר על החיים שלכם בקומונה בניו-יורק ובהכשרה.

אדי בקומונה בניו-יורק היו חיים אנטנסביים מאוד לאלו שחיו בה וגם לאלו שהיו במרחקים: שליחויות, צבא וכו'. היתה לנו גזברות אחת והיינו שולחים את המשכורות שלנו לקופה. היה בית חם מאוד. הגשמנו חיי שיתוף כפי שיהיה בארץ. טיפלנו במשותף בתינוקות, המשכנו את חלומות הנעורים שלנו. היו חיי חברה טובים ועשירים. הרבה עזרו לנו השליחים מהארץ שהיו אתנו בקומונה. עבדנו קשה על מנת לממן את עלייתנו ארצה. לא היי מוסדות שתמכו בנו. כאשר פרצה המלחמה ואי אפשר היה לעלות ארצה, סוכם לחזור לפעילות תנועתית. נשלחתי לקליבלנד לעבוד בתעשייה הבטחונית והמעבידים שלי הצליחו לדחות את גיוסי לצבא עד אמצע 1945.

בקליבלנד רכשתי לי ולקבוץ ידידים רבים כמו : משפחת מורגנשטרן, הרי קגן ועוד.
הקשרים נמשכים עד היום, דבר שעזר הרבה לקבוץ ובמיוחד ל"אמן".

??? זה בדיוק הרגע לחזור לחצור. אני מבינה שעבורך חצור ו"אמן" זה דבר אחד - מפעל חיים.

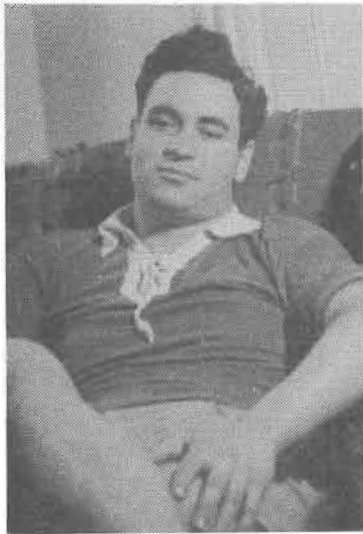
אדי זה נכון, אם כי הייתי פעיל בתפקידים שונים, אבל העיקר היה "אמן", זה כלל את עבודתי בשרות השדה, במסגרת "רוית", זה היה תפקיד חשוב ומעניין, אבל לי זה גם פתח אופקים חדשים של הכרת הארץ, לאורכה ולרוחבה. הכרתי חקלאים צעירים ואת בעיות החקלאות בכלל.

אני מבין שאת שואלת בסוף איך מסכמים את ארבעים שנות חצור. לצערי לא הוגשם החלום של יצירת אדם חדש וחברה חדשה. הרי זה היה החלום שלנו... הגשמנו הרבה דברים פחות חשובים. לא חלמנו על רמת חיים כה גבוהה. הבעיה לא היתה מכונית פרטית או דירה מרווחת, לא זה היה החלום.

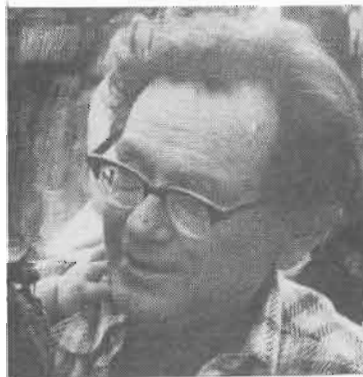
לגבי הרגשתי האישית - כאן אני יכול לאמר דברים אופטימיים מאוד. עם כניסתה של שרה לחיי המשפחתיים, חל שינוי מהותי בהרגשתי בקבוץ, אני חי חיים טובים ומלאים. אנו חיים תוך הבנה מלאה את חיינו הקבוציים והשמפחתיים; מטפלים במשותף בנכדינו המפוזרים בארץ ובעולם : שנים עשר נכדים בברקאי, הרצליה וחול. דבר זה, כמובן, מקרין על יכולתי ופעילותי בקבוץ.

הראיונות : שרה אשל
העריכה : בני קלבוש
ההדפסה : רחל מכבי

כשהיינו
3 עיכום
ויפים...

ארי בנרלין '36

אלי בכריגודה
1945, בערך

יהודה בחיל אויר
של ארה"ב 1943

טובה - שליחה
לתנועה בארץ

לוטה-לונרון
1939

רעיה בראשון 1943